

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Ústav sociální práce

Bakalářská práce

2024

Michaela Bohuňková

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Ústav sociální práce

Sociální práce s cizinci ve výkonu trestu

Bakalářská práce

Autor: Michaela Bohuňková

Studijní program: B0923P240001 – Sociální práce

Studijní obor: Sociální práce ve veřejné správě

Vedoucí práce: JUDr. et Mgr. Filip Rigel, Ph.D.,

Hradec Králové, 2024

Zadání bakalářské práce

Autor:	Michaela Bohuňková
Studium:	F21BP0284
Studijní program:	B0923P240001 Sociální práce
Studijní obor:	Sociální práce ve veřejné správě
Název bakalářské práce:	Sociální práce s cizinci ve výkonu trestu
Název bakalářské práce AJ:	Social work with foreigners in imprisonment

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se bude zabývat sociální prací s cizinci ve výkonu trestu. V teoretické části nejdříve definuji základní pojmy a poté se budu věnovat okrajově specifickým skupinám odsouzených, ve kterých se zaměřím na výkon trestu odnětí svobody u cizinců. Tato část přiblíží odborné zacházení s touto cílovou skupinou, její činnosti, a i samotnou organizaci vězeňského života u cizinců. Cílem praktické části bakalářské práce je zjistit, jak probíhá spolupráce s cizinci ve výkonu trestu z pohledu sociálních pracovníků ve věznicích a ve zvláštních odděleních vazebních věznic, kde je prováděn výkon trestu odnětí svobody. Průběh spolupráce s cizinci bude od sociálních pracovníků zjišťován metodou kvalitativního výzkumu, který bude proveden prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru.

RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. Kapitoly z penologie II. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. DRÁPAL, Jakub, Václav JIŘIČKA a Tereza RASZKOVÁ, ed. České vězeňství. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ŠTICA, Petr. Etika a migrace: vybrané otázky současné imigrace a imigrační politiky. Ostrava: Moravapress, 2014. FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). VETEŠKA, Jaroslav. Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

Zadávací pracoviště:	Ústav sociální práce, Filozofická fakulta
Vedoucí práce:	JUDr. et Mgr. Filip Rigel, Ph.D.
Oponent:	Mgr. Leona Stašová, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	30.4.2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 18. 03. 2024

Michaela Bohuňková

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat svému vedoucímu bakalářské práce JUDr. et Mgr. Filipu Rigelovi Ph.D., za odborné vedení bakalářské práce a za cenné rady. Dále bych chtěla poděkovat všem informantům, kteří jsou součástí mého výzkumu.

Anotace

BOHUŇKOVÁ, Michaela. *Sociální práce s cizinci ve výkonu trestu*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2024, Bakalářská práce. Vedoucí práce: JUDr. et Mgr. Filip Rigel, Ph.D.

Bakalářská práce se zabývá sociální prací s odsouzenými cizinci ve výkonu trestu odnětí svobody. Cílem teoretické části je nejdříve přiblížit české vězeňství, poté přiblížit sociální práci s odsouzenými jedinci, kteří jsou českými státními občany, dále definovat a základní pojmy ohledně cizinců, migrace a integrace a přiblížit sociální práci s cizinci, a vytvořit tak podklad pro empirickou část. Cílem empirické části bakalářské práce je zjistit, jak probíhá sociální práce s cizinci ve výkonu trestu z pohledu sociálních pracovníků, jaká jsou specifika zacházení s nimi a jaké jsou překážky v práci s odsouzenými cizinci. Pro výzkum jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii. Výzkum byl proveden prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru se sociálními pracovníky ve věznicích a ve zvláštních odděleních vazebních věznic, kde je oddělení pro výkon odnětí svobody.

Klíčová slova

Sociální pracovník, výkon trestu, věznice, cizinci

Annotation

BOHUŇKOVÁ, Michaela. Social work with foreigners in imprisonment. Hradec Králové: Faculty of Arts, University of Hradec Králové, 2024, Bachelor's thesis. Supervisor: JUDr. et Mgr. Filip Rigel, Ph.D.

The bachelor's thesis is focused on social work with foreigners in imprisonment. The aim of the theoretical part is first to describe Czech prisons, then to introduce social work with Czech citizens in imprisonment, to further define basic concepts regarding foreigners, migration and integration and then approach social work with foreigners and create a basis for the empirical part. The aim of the empirical part of the bachelor's thesis is to find out how social work with foreigners in prison is carried out from the point of view of social workers, what are the specifics of their treatment and what are the obstacles in the work with foreigners in imprisonment. For the empirical part, the qualitative research strategy is used. The research was conducted through a semi-structured interview with social workers in prisons and in special wards of remand prisons where there is a detention department.

Key words:

Social worker, imprisonment, prison, foreigners

Obsah

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	10
ÚVOD.....	11
I. CÍL PRÁCE A NÁSTIN METODIKY ZPRACOVÁNÍ.....	11
II. TEORETICKÁ ČÁST	13
1 TREST A VÝKON TRESTU	14
1.1 TREST.....	14
1.1.1 Účel trestu.....	15
1.1.2 Funkce trestu	16
1.2 VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	16
1.2.1 Koncepce českého vězeňství	16
1.2.2 Funkce výkonu trestu odnětí svobody.....	17
1.2.3 Umístění odsouzených	18
1.2.4 Práva a povinnosti odsouzených	21
1.2.5 Kázeňské tresty, odměny a jejich účinnost	21
1.2.6 Psychosociální problémy spojené s uvězněním	22
2 SOCIÁLNÍ PRÁCE S ODSOUZENÝMI VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY.....	25
2.1 PENITENCIÁRNÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE	25
2.2 ČINNOSTI SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA V PENITENCIÁRNÍ PÉČI	26
2.3 KOMPETENCE SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA V PENITENCIÁRNÍ PÉČI.....	29
3 CIZINCI NA ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY A JEJICH ZAJIŠTĚNÍ.....	31
3.1 LEGISLATIVA.....	31
3.2 MIGRACE.....	32
3.3 INTEGRACE.....	33
3.4 ZAJIŠTĚNÍ CIZINCŮ	35
4 SOCIÁLNÍ PRÁCE S CIZINCI VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	36
4.1 SPECIFIKA ZACHÁZENÍ S CIZINCI	36
4.2 SOCIÁLNÍ PRACOVNÍK	37
4.3 KOORDINÁTOR PRO ZACHÁZENÍ S ODSOUZENÝMI CIZINCI	39
4.4 PROGRAM ZACHÁZENÍ U CIZINCŮ.....	40
4.5 ZRANITELNOST CIZINCŮ.....	41
III. EMPIRICKÁ ČÁST	43
5 METODOLOGICKÁ ČÁST	43
5.1 CÍLE VÝZKUMU	43
5.2 TRANSFORMACE DÍLČÍCH CÍLŮ DO TAZATELSKÝCH OTÁZEK.....	44
5.3 VOLBA VÝZKUMNÉ STRATEGIE	46
5.3.1 Kvalitativní výzkum.....	47
5.3.2 Polostrukturovaný rozhovor	48
5.3.3 Technika sběru dat.....	49
5.4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO SOUBORU.....	50
5.5 REALIZACE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	51
5.6 METODY ANALÝZY DAT	51
5.7 RIZIKA VÝZKUMU.....	51
6 INTERPRETACE ZÍSKANÝCH INFORMACÍ.....	53
6.1 INTERPRETACE PRVNÍHO DÍLČÍHO VÝZKUMNÉHO CÍLE.....	53
6.2 INTERPRETACE DRUHÉHO DÍLČÍHO CÍLE	55
6.3 INTERPRETACE TŘETÍHO DÍLČÍHO CÍLE	56
6.4 INTERPRETACE ČTVRTÉHO DÍLČÍHO CÍLE	58

6.5	INTERPRETACE PÁTÉHO DÍLČÍHO CÍLE	59
6.6	INTERPRETACE ŠESTÉHO DÍLČÍHO CÍLE	61
ZÁVĚR		63
SEZNAM POUŽITÉ KNIŽNÍ LITERATURY		65
SEZNAM POUŽITÝCH ELEKTRONICKÝCH DOKUMENTŮ		67
SEZNAM TABULEK		69
SEZNAM PŘÍLOH		69

Seznam použitých zkratk

VTOS	Výkon trestu odnětí svobody
VS ČR	Vězeňská služba České republiky
SP	Sociální práce
ČSÚ	Český statistický úřad
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MV ČR	Ministerstvo vnitra České republiky
TZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
Zákon o VTOS	Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody
Zákon o VJS	Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské a justiční strážci České republiky
Zákon o SS	Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách

Úvod

Bakalářská práce zpracovává téma sociální práce s cizinci ve výkonu trestu. Inspirací pro volbu tohoto tématu mi byl primárně předmět sociální práce s cizinci, který byl vyučován ve druhém ročníku. Dále měla vždy mou pozornost oblast vězeňství, ve které jsem podstoupila i odbornou praxi. Rozhodla jsem se tedy tyto dvě témata zkombinovat a společně zkoumat.

Dle České justice byl za rok 2023 zaznamenán výrazný nárůst kriminality. Tato situace byla ovlivněna přesunem občanů Ukrajiny do České republiky. Nejčastěji se jedná o trestné činy pod vlivem návykové látky, trestný čin padělání a pozměnění veřejné listiny. Občané Ukrajiny jsou nejčastěji řešeni z těchto důvodů, ale nejčastějšími pachateli jsou občané Slovenska. Nejčastějšími původci kriminality jsou na území České republiky občané Slovenska, Ukrajiny a Moldavska. (Česká justice, online, [cit. 2024-03-13]) Z důvodu stoupající kriminality cizinců, je velmi důležité znát specifika zacházení s cizinci, kteří vykonávají trest odnětí svobody na území České republiky.

K sociální práci s cizinci není mnoho zdrojů, častěji se lidé soustřeďují pouze na sociální práci s cizinci v oblasti mezinárodní ochrany. Podobným tématem se zabývala Lada Černá ve své bakalářské práci, které zpracovává téma cizinci ve výkonu trestu. Ta se ve své práci zaměřila na problematiku výkonu trestu u cizinců ve věznicích České republiky, ne tedy přímo na sociální práci s nimi.

I. Cíl práce a nástin metodiky zpracování

Cílem této bakalářské práce je **zjistit, jak probíhá sociální práce s cizinci ve výkonu trestu v českých věznicích a ve zvláštních odděleních vazebních věznic, ve kterých je oddělení pro výkon trestu odnětí svobody**. Hlavní cíl je rozdělen na šest dílčích cílů: Dílčí výzkumný cíl 1: zjistit průběh programu zacházení s cizinci ve VTOS. Dílčí výzkumný cíl 2: zjistit, jaké jsou překážky v sociální práci s cizinci ve VTOS ze strany sociálních pracovníků. Dílčí výzkumný cíl 3: zjistit, s jakými problémy se potýkají cizinci ve VTOS. Dílčí výzkumný cíl 4: zjistit, zda mají sociální pracovníci nějaké předpojaté názory vůči cizincům ve VTOS. Dílčí výzkumný cíl 5: zjistit, jaké kompetence by měl mít sociální pracovník pracující s odsouzenými cizinci. Dílčí výzkumný cíl 6:

zjistit, jaká je psychická náročnost vykonávání tohoto zaměstnání.

Bakalářská práce je složena z části teoretické a z části empirické. V teoretické části, která vytváří podklad pro empirickou část, jsem nejdříve stručně definovala a přiblížila trest a výkon trestu, poté sociální práci s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody, aby si čtenáři mohli vytvořit představu, jak vypadá sociální práce s českými občany. Dále jsem definovala základní pojmy týkající se cizinců a v poslední kapitole jsem se zaměřila na sociální práci s cizinci ve výkonu trestu odnětí svobody, kde můžeme vidět některé kontrasty mezi sociální prací ve vězeňství s českými občany a s cizinci. Pro výzkum dat byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie a metoda metodou polostrukturovaného rozhovoru. Informanty tvoří sociální pracovníci pracující ve vězeňství.

Práce by mohla být přínosná pro sociální pracovníky pracující v oblasti vězeňství, jelikož, jak jsem již zmiňovala, pro práci s cizinci ve výkonu trestu není příliš zdrojů odkud čerpat. Dále práce mohla být přínosná pro informanty, kteří se nad tazatelskými otázkami zamýšleli. Myslím si, že může být přínosná také pro sociální pracovníky, kteří nepracují ve vězeňství, ale v zařízeních zajišťujících cizince, díky cenným radám a doporučením informantů.

II. TEORETICKÁ ČÁST

Teoretická část mé bakalářské práce je rozdělena do čtyř kapitol. V první kapitole teoretické části nejdříve vysvětlím základní pojmy, jakými jsou trest, jeho účel a funkce. Dále definuji pojem výkon trestu odnětí svobody, u kterého se konkrétně zaměřím na koncepci českého vězeňství, na funkci výkonu trestu odnětí svobody, na umístění odsouzených, na jejich práva a povinnosti a na jejich kázeňské tresty a odměny. V závěru první kapitoly se budu zabývat psychosociálními problémy, k jejichž rozvoji může dojít u odsouzených vlivem uvěznění. Rozvoj těchto problémů je samozřejmě možný u každého, bez výjimky, zda je odsouzený cizinec nebo není.

Ve druhé kapitole se budu zabývat sociální prací s odsouzenými českými občany, aby byl poté vidět kontrast mezi sociální prací s českými občany a s cizinci. V této kapitole vysvětlím pojem penitenciární péče, popíšu jsem její cíle a činnosti, které vykonává sociální pracovník v penitenciární péči a jeho kompetence.

Třetí kapitola je zaměřena na cizince, kteří pobývají na území České republiky. Nejdříve okrajově přiblížím legislativu, dále definuji pojmy migrace a integrace a dále se budu soustřeďovat na zajištění cizinců.

Ve čtvrté kapitole teoretické části popíšu specifika zacházení s cizinci, náplň práce sociálního pracovníka, který s nimi pracuje a náplň práce koordinátora pro zacházení s odsouzenými cizinci. Dále popíšu program zacházení u odsouzených cizinců a na závěr se budu věnovat zranitelnosti cizinců v České republice.

1 Trest a výkon trestu

Tato kapitola se skládá ze dvou podkapitol. V první podkapitole nejdříve definuji pojem trest, poté jeho základní druhy a dělení, dále jeho účel a základní funkce trestu.

Na počátku druhé podkapitoly přiblížím české vězeňství, základní funkce výkonu trestu odnětí svobody, umístění odsouzených, dále zmíním práva a povinnosti odsouzených, vysvětlím systém kázeňských trestů a odměn a poté se budu zabývat psychosociálními problémy, které jsou spojeny s uvězněním.

1.1 Trest

Dle TZ je trestným činem „*protiprávný čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.*“ (TZ, § 13) Pojem trest můžeme chápat jako omezení určitých potřeb trestaného za jednání, které porušilo společenskou normu. Míra omezení potřeb trestaného jedince obvykle úzce souvisí se závažností porušení společenské normy. Trest nemusíme řadit pouze do právní oblasti, ale je jich využíváno také například ve výchově, sportech a náboženství. (Veteška, 2015)

Jsou dva základní druhy trestů – trest odnětí svobody (maximálně na dvacet let) a alternativní tresty (např. domácí vězení, obecně prospěšné práce, peněžitý trest). Existuje také výjimečný trest, který je delší než dvacet let či doživotí. (Veteška, 2015) Čin se stává trestným jen v tom případě „*pokud byla jeho trestnost zákonem stanovena dříve, než byl spáchán.*“ (TZ, online, [cit. 2023-11-28])

Trestné činy se dále dělí na přečiny a zločiny. Přečinem jsou všechny trestné činy z nedbalosti a všechny úmyslné trestné činy (TZ, § 14) „*na něž TZ stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let.*“ (online, cit. [2023-11-28]) Za zločiny jsou považovány všechny trestné činy, které podle TZ nejsou přečiny. Mezi závažné zločiny se řadí trestné činy s úmyslným zaviněním, na které je stanoven trest odnětí svobody a jejich horní hranice trestní sazby je nejméně deset let. (TZ, § 14)

Výše jsem zmiňovala trestné činy s úmyslným zaviněním a trestné činy z nedbalosti. Úmysl se dělí na přímý úmysl a nepřímý úmysl. Pokud je úmysl přímý, pachatel si je vědom toho, že se svým jednáním může dopustit trestného činu. Jedná-li se o nepřímý úmysl, pachatel si je také vědom, že se může dopustit trestného činu, ale není to přímo pachatelův záměr. Nedbalost se dělí na vědomou, nevědomou a hrubou. Pokud se jedná o vědomou nedbalost, pachatel si je vědom toho, že se může dopustit trestního

činu, ale spoléhá na to, že se tomu tak nestane. Typickým příkladem vědomé nedbalosti je například autonehoda. Co se týče nevědomé nedbalosti, pachatel si není vědom toho, že se může dopustit trestného činu, ale když se vezmou v potaz okolnosti, pachatel to mohl a měl vědět. Příkladem nevědomé nedbalosti může být úmyslné spuštění požárního alarmu, když žádný požár není. Vyšším stupněm nedbalosti je pak hrubá nedbalost, která vypovídá o pachatelově očividné bezohlednosti. Příkladem může být, když rodina odjede na dovolenou a doma nechá samotné psy s minimem jídla a pití, čímž se dopustí zanedbání péče o zvíře z nedbalosti. (Dostupný advokát, 2022, online, [cit. 2023-12-01])

1.1.1 Účel trestu

Účely trestu byly dříve vymezeny v zákonu č. 140/1961 Sb., TZ. Tento zákon byl 1.1. 2010 zrušen a současný TZ účely trestu přesně nevymezuje.

Existují tři teorie účelu trestu, které jsou rozděleny podle historie a podstaty. Jsou jimi absolutní teorie, relativní teorie a smíšená teorie. U absolutní teorie je kladen důraz především na odplatu za trestný čin, který je vnímán jako zlo, které bylo spácháno. Jedinci by dle této teorie mělo být způsobeno stejné utrpení, jaké on způsobil svým trestným činem. Na rozdíl od absolutní teorie se relativní teorie nesoustřeďuje na způsobení utrpení pachateli trestného činu, ale na preventivní aktivity, aby se předešlo další trestné činnosti a tím byla ochráněna společnost. Poslední teorie, tedy smíšená (slučovací) spojuje myšlenky obou předešlých teorií, jak již vyplývá z jejího názvu. Jejím cílem je ochrana společnosti, zabránění páčání dalšího trestného činu, vedení pachatele k řádnému životu a tím působit výchovně i na celou společnost. (Raszková, Hoferková, 2013)

Dle TZ je účelem trestu ochrana společnosti před pachateli, zabránění pachateli v další trestné činnosti a vychovat pachatele tak, aby vedl řádný život a aby působil výchovně i na ostatní. (TZ, § 23) Podle Vetešky (2015) jsou představy o tom, že převýchova či vyléčení dospělého jedince bude snadné, jsou poměrně naivní. Lze snížit či eliminovat rizika trestných činů, ale vše, co je nad tento rámec je poté spíše považováno za jakýsi bonus. Dle Matouška (2010) by měl následovat trest co nejdříve po provinění, měl by být citelný a jistý.

Podle Bajcury (1999) je účelem trestu zacházení s pachatelem směřující k tomu, aby měl pachatel možnosti práce, kulturně se rozvíjet a aby objevil uspokojení jak v práci, tak ve smysluplném trávení volného času. (Bajcura in Raszková, Hoferková, 2013)

1.1.2 Funkce trestu

Raszková a Hoferková (2013) hovoří o těchto **funkcích trestu**:

- **odplatná funkce**, jejímž cílem je emocionální uspokojení poškozeného,
- **regulativní funkce**, ochraňující společnost před deviantním chováním,
- **preventivní funkce**, spočívající v tom, že pachatel se trestu nevyhne,
- **restorativní funkce**, usilující o nápravu vztahu mezi poškozeným a pachatelem,
- **výchovná funkce**, zaměřující se na převýchovu či nápravu pachatele,
- **morální funkce**, která nastoluje spravedlnost,
- **represivní funkce**, izolující pachatele společnosti.

Moderní společnost má tři možnosti, jak se ochránit před zločinem. První možností je vyloučení či izolace, druhou možností je odstranění či prevence a poslední možností je náprava neboli resocializace. (Raszková, Hoferková, 2013)

V současné době se tedy především využívá, jak uvádí Raszková a Hoferková (2013), především funkce odplatná a funkce regulativní. U odplatné funkce by se neměla vyrovnat s trestným činem jen oběť, ale i pachatel. U pachatele musí dojít postupně dle pořadí ke zpytování svědomí, přijetí viny a k narovnání vztahu s obětí. (Raszková, Hoferková, 2013)

„Účelem trestu není odplata, ale ochrana společnosti před pachateli trestného činu. Trest nesmí být prostředkem k řešení jiných společenských problémů nebo nástrojem společenských přeměn.“ (Ústavní soud in EPRAVO, online, [cit. 2023-12-01])

1.2 Výkon trestu odnětí svobody

Účelem VTOS je *„prostředky stanovenými tímto zákonem působit na odsouzené tak, aby snižovali nebezpečí recidivy svého kriminálního chování a vedli po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem, chránit společnost před pachateli trestných činů a zabránit jim v dalším páchání trestné činnosti.“* (Zákon o VTOS, § 1)

1.2.1 Koncepce českého vězeňství

Instituce, která zajišťuje nejen výkon trestu odnětí svobody, ale i výkon vazby a zabezpečovací detence se nazývá Vězeňská služba České republiky. (Veteška, 2015)

VS ČR je ozbrojený bezpečnostní sbor, který řídí ředitel odpovídající ministři spravedlnosti za činnost VS ČR. Ředitel je jmenován a odvoláván ministrem spravedlnosti. (Zákon o VJS, § 1) Mezi organizační jednotky VS ČR se současně řadí generální ředitelství, vazební věznice, věznice, ústavy pro výkon zabezpečovací detence, Střední odborné učiliště a Akademie Vězeňské služby ČR. (Veteška, 2015)

Předpisy, které upravují a vymezují zacházení s odsouzenými v České republice, vycházejí ze Standardních minimálních pravidel pro zacházení, dále z Evropských vězeňských pravidel a z dalších smluv, které jsou mezinárodní a Česká republika je jimi vázána. Standardní minimální pravidla byla přepracována evropskou verzí – nyní Evropská vězeňská pravidla. (Raszková, Hoferková, 2013)

Evropská vězeňská pravidla byla vydána Výborem ministrů vládám a byla přijata v roce 1973 a revidována v roce 1987 a 2006. (VS ČR, online, cit. [2023-12-17]. Mají devět částí a vztahují se k obviněným, odsouzeným, vězeňskému personálu a k věznicím, kterým slouží jako návod či jako směrnice. Vymezují pravidla ve všech aspektech života, jakými jsou například hygiena a výživa, zdravotní péče, vzdělávání a rekreace, vězeňský režim apod. (Raszková, Hoferková, 2013)

Nejdůležitější smlouvou v rámci mezinárodní organizace a českého ústavního pořádku je Evropská úmluva o ochraně lidských práv a svobod. Právo Evropské unie se vězeňství jako takovému téměř nevěnuje. (Slavíková a Slavík in Drápal, Jiříčka, Raszková et al., 2021)

1.2.2 Funkce výkonu trestu odnětí svobody

Do VTOS se odsouzený pachatel přijímá na základě rozhodnutí soudu, tedy na základě jeho písemného nařízení. Nástup do VTOS může být odložen, především kvůli zdravotnímu stavu odsouzeného, ať už se jedná o ohrožení života a zdraví nebo o mateřství. (Raszková, Hoferková, 2013) **Při nařízení do výkonu jsou tyto možnosti:**

- **nástup z vazby,**
- **nástup do jednoho měsíce,** pokud není obava, že by mohl odsouzený uprchnout,
- **zatčení a dodání do věznice,** pokud je obava, že pachatel uprchne nebo že nenastoupí ve stanovené lhůtě,

- **vypátrání a zatčení**, v případě, že se neví, kde odsouzený pobývá. (Raszková, Hoferková, 2013)

Dle Sokola (2007) by měl mít VTOS výchovnou funkci, která má odsouzeného napravit, preventivní funkci, která má odradit jiné od tohoto chování, dále ochrannou funkci, která chrání společnost před pachatelem a restorativní funkci, která obnovuje spravedlnost (Sokol in Veteška, Fischer, 2020)

Mezi pracovníky věznic a odbornou společností často panují debaty, zda je účelem VS ČR jen zadržení pachatelů nebo zda je to výchovné ovlivňování. Osoby, které jsou k odsouzeným blíže a tráví s nimi více času mohou ovlivňovat pohled na odsouzené. Považuji za důležité zmínit, že je nutné se na každý případ dívat a řešit ho individuálně. (Raszková, Hoferková, 2013)

Často slyšíme, především od zastánců tvrdých trestů, že vysoká míra trestu je efektivnější a odradí další pachatele od páchaní trestních činů. Dle Drápala tomu tak není, jelikož nikdo nemá jistotu, že se informace ohledně zvýšení trestů k pachatelům dostane a většina z nich si neklade při páchaní trestného činu otázku ohledně hrozícího trestu. Nejúčinnějším způsobem předcházení kriminalitě je uzavření pachatelů do věznic, tím se zabrání i páchaní další trestné činnosti. Ve vězení navíc neohrožují společnost. (Drápal in Drápal, Jiříčka, Raszková et al., 2021)

Naopak od recidivy, tedy opakovaného trestného činu, by pachatele mohla odradit negativní zkušenost s uvězněním. (Drápal in Drápal, Jiříčka, Raszková et al., 2021)

Recidiva je zásadním společenským problémem s řadou rizik. Údaje o recidivě se pravidelně a systematicky sledují a vyhodnocují. Díky tomu se otevírají nové možnosti pro její zkoumání. (Veteška, Fischer, 2020)

1.2.3 Umístění odsouzených

Instituce, které zajišťují vězně se dělí na vazební věznice pro zadržené osoby ve vazbě před odsouzením, věznice pro odsouzené ve VTOS po odsouzení a na speciální vězeňská zařízení (psychopatické poruchy osobnosti apod.). (Tomeš, 2011) V roce 2017 došlo k redukci typů věznic z původních čtyř – věznice s dohledem, dozorem, ostrahou a zvýšenou ostrahou na dva – věznice s ostrahou a na věznice se zvýšenou ostrahou. (Veteška, 2015) Vedle těchto základních typů se zřizují zvláštní věznice pro mladistvé

odsouzené. Věznice s ostrahou se dále dělí na oddělení s nízkým stupněm zabezpečení, se středním stupněm zabezpečení a s vysokým stupněm zabezpečení. (Zákon o VTOS, § 12a) Na základě rozhodnutí soudu jsou odsouzení umístováni do jednoho z následujících věznic. (Raszková, Hoferková, 2014) O tom, do jakého příslušného stupně zabezpečení bude odsouzený zařazen či přeřazen, rozhoduje ředitel věznice. (Veteška, Fischer, 2020) Jednotlivé typy věznic v České republice se liší mírou udělování odměn, způsobem kontroly a zabezpečení odsouzených. (Veteška, 2015)

Podle VS ČR, je stupeň zabezpečení určen na základě vyhodnocení míry vnějších rizik, tzn. jak je odsouzený nebezpečný vůči společnosti. Dále je určen na základě vnitřních rizik, tzn. míra rizika ohrožení bezpečnosti během výkonu trestu. (VS ČR. online, [cit. 2023-11-28])

Co se týče diferenciací odsouzených, **umístují se dle zákona o VTOS § 1 podle následujících pravidel:**

- muži od žen,
- mladiství od dospělých,
- prvně odsouzení pachatelé od recidivistů,
- odsouzení za úmyslné trestné činy od odsouzených za trestné činy z nedbalosti,
- trvale pracovní nezařaditelní,
- osoby s duševními poruchami či poruchami chování,
- osoby s uloženým ochranným léčením a zabezpečovací detencí,
- velmi nebezpeční pachatelé (kterými jsou: odsouzení k výjimečnému trestu, pachatel, proti kterému je vedeno trestní stíhání, protože spáchal zločin během výkonu vazby nebo VTOS, dále ti, kteří se v poslední době pokusili uprchnout nebo uprchli z výkonu vazby či VTOS nebo ti, u kterých lze předpokládat, že svým chováním ohrozí jiné osoby. (Zákon o VTOS, § 72a)

Odsouzené přijímají do VTOS psychologové, speciální pedagogové, sociální pracovníci, vychovatelé nebo zaměstnanci VS ČR, které určuje ředitel věznice. (Tomeš, 2011) Jakmile je odsouzený umístěn do určitého oddílu, proběhne u něj analýza rizik a potřeb a vyhodnocení kriminogenních potřeb a pozitivních stránek odsouzeného. (VS

ČR, online, [cit. 2023-11-28]) K vyhodnocení rizik a potřeb se používá metodika SARPO, souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených. Jsou v ní zaznamenány nejohroženější oblasti, které jsou zároveň vodítkem pro následné pomocné procesy odsouzeného. (Veteška, Fischer, 2020) Jak uvádí VS ČR, v průběhu vykonávání výkonu trestu odnětí svobody obvykle dochází k negativním změnám, kterými mohou být například pokus o útěk či napadení zaměstnance. Dochází i k pozitivním změnám v podobě vzorného chování. Na základě těchto změn může odborná komise podat návrh řediteli věznice ohledně snížení či naopak zvýšení stupně zabezpečení. (VS ČR. online, [cit. 2023-11-28])

Ve věznicích jsou tři skupiny vnitřní diference, jejímž úkolem je prohlubovat přístup k jednotlivým odsouzeným a motivovat je k pozitivním postojům k VTOS. Vnitřní diference závisí tedy na přístupu odsouzených. Do první tzv. přístupné skupiny vnitřní diference (I.PSVD) jsou zařazeni ti, kteří projevují spolupráci s personálem, motivaci a snahu při plnění úkolů a zájmových činností a jsou samostatní, co se týče rozhodování a řešení problémů. Do druhé skupiny (II. PSVD) jsou zařazováni odsouzení, kteří mají problémy s plněním úkolů a činností, ale zároveň s tím nemají problém natolik, zkrátka kolísají mezi I. a III. PSVD, jelikož do této poslední skupiny (III. PSVD) spadají ti nepřizpůsobiví a problematičtí jedinci, kteří neplní svoje povinnosti a nedodržují řád věznic. (Raszková, Hoferková, 2014)

Již jsem zmiňovala, zřizují se také zvláštní věznice pro mladistvé odsouzené. Takovými věznicemi jsou Věznice Všehrady, dále oddělení pro VTOS pro mladistvé ženy ve Věznici Světlá nad Sázavou a pro mladistvé muže oddělení ve Věznici Pardubice a ve Věznici Plzeň. Mladiství jsou jedinci ve věku patnácti až osmnácti let a mají sníženou trestní odpovědnost. Do věznice pro mladistvé odsouzené lze umístit i osoby starší osmnácti let, nejčastěji devatenáctileté, to záleží na délce trestu a osobnostních vlastnostech. Stěžejním zákonem je zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže, na jehož základě se rozhoduje o ukládání výchovných, ochranných a trestních opatření. Mladiství se stejně jako dospělí umísťují do tří přístupných skupin (I.,II.,III.). (Raszková, Hoferková, 2014)

1.2.4 Práva a povinnosti odsouzených

Každý odsouzený jedinec má práva a povinnosti, která by měl plnit. Práva a povinnosti vymezuje zákon o VTOS. Odsouzený má určitá práva v oblasti korespondence, užívání telefonu, návštěv, dále v oblasti duchovních a sociálních služeb, uspokojování kulturních potřeb, v používání dalších věcí, nákupu potravin a věcí osobní potřeby, přijetí balíčku a v oblasti příjmu peněz a hospodaření s nimi. (Zákon o VTOS, hlava II, díl 2) Všichni odsouzení mají stejná práva, jedná se o tzv. projev „zásady rovného přístupu“. Práva odsouzených mohou být omezena či rozšířena na základě kázeňských trestů či odměn. (Raszková in Drápal, Jiříčka, Raszková et al., 2021)

Hned po umístění do věznice má odsouzený povinnost podrobit se osobní prohlídce, vstupní lékařské prohlídce, umožnit kontrolu osobních věcí apod. Po nástupu do VTOS je povinen oznamovat zaměstnancům Vězeňské služby okolnosti, které by mohly ohrozit bezpečnost ostatních, dále je povinen pracovat, pokud je zdravotně způsobilý a pokud byl zařazen do práce. Odsouzený má také povinnost hradit náklady výkonu trestu a další náklady s ním spojené apod. (Zákon o VTOS, § 28)

Během VTOS se musí všichni odsouzení podrobit se omezením některých práv a svobod. Záleží na předpokladech jedince, na jeho aktuálním stavu, na délce trestu a na tom, jak se adaptuje na vězeňské prostředí. (Raszková in Drápal, Jiříčka, Raszková et al., 2021). Těmito právy je myšleno omezení práva na stávku či sdružování se ve spolcích a jiných sdruženích, omezení práva podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost a omezení práva zakládat politické strany nebo politická hnutí. (Zákon o VTOS, § 27)

1.2.5 Kázeňské tresty, odměny a jejich účinnost

Pracovníci mohou hodnotit chování pachatelů ve vězení a ukládat jim kázeňské tresty či odměny (Veteška, Fischer, 2020), a jak jsem již uváděla, práva odsouzených mohou být na základě kázeňských trestů a odměn omezena či rozšířena. (Raszková in Drápal, Jiříčka, Raszková et al., 2021)

Přehled kázeňských trestů a odměn definuje zákon o VTOS. Mezi kázeňské tresty patří důtka, snížení kapesného nejvýše o 1/3 až na dobu 3 kalendářních dnů, zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce, pokuta až do výše 5000 Kč, propadnutí věci, umístění do uzavřeného oddílu až na 28 dnů, celodenní umístění do uzavřeného oddílu

až na 20 dnů, umístění do samovazby až na 20 dnů a odnětí (zrušení) výhod z předchozí kázeňské odměny. (Zákon o VTOS, § 46)

Mezi odměny patří pochvala, mimořádné zvýšení doby trvání návštěv během jednoho kalendářního měsíce až na 5 hodin, povolení jednorázového nákupu potravin a věcí osobní potřeby odsouzenému (který jinak tyto nákupy nemůže provádět), zvýšení kapesného nejvýše o 1/3 až na dobu 3 kalendářních měsíců, věcná nebo peněžitá odměna až do výše 1000 Kč, rozšíření osobního volna na sportovní, kulturní nebo jiné zájmové aktivity až na dobu 1 měsíce, povolení opustit věznici až na 24 hodin v souvislosti s návštěvou nebo s programem zacházení a přerušování výkonu trestu. (Zákon o VTOS, § 45)

U profesí, které působí v rámci penitenciární péče (soubor péče o jedince ve VTOS), patří problematika kriminálního chování ke stěžejním otázkám. Cílem pracovníků působících v penitenciární péči je eliminovat rizika kriminálního chování a recidivy. Hlavním posláním VS ČR a jejich specialistů je ochrana občanů tím, že budou působit na pachatele s přesvědčením, že se trestná činnost nevyplácí a s přesvědčením, že se vyplácí žít v souladu se zákony. Aby bylo toto působení účinné, je potřeba dostatek vědomostí o psychosociálních aspektech, individuálních možnostech a o schopnosti vězňů, aby mohly být stanoveny prostředky, které budou pachatele ovlivňovat pozitivně. (Veteška, Fischer, 2020)

1.2.6 Psychosociální problémy spojené s uvězněním

Ve vězeňských zařízeních hrozí plno rizik. Cílem či smyslem uvěznění odsouzeného a omezení jeho práv rozhodně není způsobování další újmy, kterou s sebou samozřejmě uvěznění nese. (Matoušek a kol., 2013)

Umístění do věznice bývá pro odsouzené více stresující situace než samotné obvinění, jelikož je uvěznění výrazným zásahem do občanských práv a svobod. (Jiříčka in Drápal, Jiříčka, Raszková et al., 2021). Dle Fischera a Škody (2015) bývá uvěznění jedince řazeno hned za událost jakou je úmrtí člena rodiny. Je samozřejmě rozdíl v tom, zda je to recidivista nebo jedinec, který je odsouzen poprvé. Jedinec, který má být umístěn do vězení poprvé může mít pocit, že ztrácí svou identitu či své postavení. Tato situace nastává i v tom případě, když je jedinec v roli obviněného a mělo by se k němu přistupovat z hlediska presumpce nevin, bohužel to tak ale často nebývá,

protože již v samotné vazební věznici, kde je jedinec tedy ještě jako obviněný a ne odsouzený, jsou podmínky obvykle přísnější než ve VTOS. (Jiříčka in Drápal, Jiříčka, Raszková et al., 2021).

Jiříčka (Drápal, Jiříčka, Raszková et al., 2021) vymezil stádia jedince vyrovnávání se s umístěním do výkonu vazby. Dle Jiříčky jedinec nejdříve vše popírá v důsledku stresu. Pak u něj propukne vztek a agrese, Jiříčka u této fáze klade důraz na to, že během 48 hodin od uvěznění je největší riziko sebevraždy. Poté se zklidní a postupně zapojuje rozum a přemýšlí, jak z této situace uniknout nebo jak si ji usnadnit. Následuje úzkost a strach, jelikož nenachází žádná východiska, u některých jsou v této fázi časté poruchy vnímání. Nakonec mu nezbyvá nic jiného než tuto situaci akceptovat. Jakmile celou situaci přijme, dochází k psychickému uvolnění.

Nejčastějšími psychosociálními problémy, které jsou spojeny s uvězněním, jsou ztráta majetku, svobody, osobních vztahů, ztráta postavení a tím tedy i ztráta důstojnosti. Problémem je také adaptace na nové prostředí, kdy se v něm odsouzení chtějí co nejrychleji zorientovat. Adaptační mechanismy mohou po prvotním šoku z uvěznění začít selhávat a může tak dojít ke vzniku či rozvoji psychických poruch. Nejnáchylnějšími jedinci jsou toxikomani, kterým se po akutní intoxikaci mění fyziologické, psychické a fyzické funkce. (Fischer, Škoda, 2015) Obzvláště citlivě mohou na uvěznění reagovat jedinci, kteří byli uvězněni nečekaně nebo ti, kteří neměli možnost dát o sobě vědět svým nejbližším a rozloučit se s nimi. (Jiříčka in Drápal, Jiříčka, Raszková et al., 2021).

Reakci na uvěznění může zhoršovat šikana, která je velmi negativní zkušeností a bohužel to není nic neojedinělého. Odsouzený potřebuje pocit bezpečí, lásky a jistoty, kterých se mu nedostává a zůstaly symbolicky řečeno „za zdmi“ věznice. Absence těchto potřeb může vést k tomu, že odsouzený o sobě začne pochybovat a může tyto potřeby uspokojovat tím, že bude mít nadvládu a moc nad spoluvězni. (Fischer, Škoda, 2015) Šikana je spojována s tzv. hostilitou a violencí. Pojem hostilita je spojován s verbálními projevy, zatímco pojem violence s fyzickými útoky. Agrese ve věznicích může být, dle Mařádka (in Hendrych, 2010), obrácena na navenek či zaměřena na sebe. U prvního případu je agrese chápána jako sadismus, verbální agrese, může být zaměřena na zvířata, předměty, proti lidem nebo je jen v myšlenkách. Pokud se jedná o agresi zaměřenou na sebe, vězněný může mít sebeobviňující postoje, sebepoškozovací jednání nebo může být masochistický. Mezi negativní jevy nepatří jen šikana, ale také sociální nálepky,

zpretrhání sociálních vztahů, zadluženost, homosexuální styk (nebezpečí přenosných nemocí) a narušení režimu vězňů – samostatnost, ukázněnost a další. (Hendrych, 2010)

2 Sociální práce s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody

Trestní politika nemá vliv na nápravu pachatele, a tak musí spolupracovat se sociální politikou a musí přesahovat i do jiných oblastí, nejen do oblasti Ministerstva spravedlnosti. Sociální práce s odsouzenými ve VTOS je odborná disciplína, uplatňující specifické metody, které vycházejí ze společenských věd. (VS ČR, online, [cit. 2023-12-01])

2.1 Penitenciární sociální práce

K rozvoji SP s pachateli došlo po roce 1989, kdy se do trestní justice zavedly nové formy trestání. (Matoušek a kol., 2013) SP ve vězeňství upravuje zákon o VTOS; vyhláška č. 345/1999, kterou se vydává řád VTOS; dále zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby; vyhláška č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby; zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. (Černá in Drápal, Jiříčka, Raszková et al., 2021)

SP s odsouzenými dělíme podle místa výkonu práce na SP ve VTOS neboli penitenciární péči a na SP po VTOS neboli postpenitenciární péči. Penitenciární péči vykonává sociální pracovník již od obvinění pachatele až po konec VTOS. V SP rozlišujeme práci s obviněnými a práci s odsouzenými. Na obviněného jedince se vztahuje presumpce nevinny, tudíž je práce s ním omezena na určitý čas a sociální pracovník se soustředí na aktuální řešení problémů. U odsouzeného jedince se jedná o plánovanou dlouhodobou přípravu na propuštění z VTOS z důvodu začlenění se do společnosti. (Lešková, 2013)

Hlavními zaměstnanci, kteří se podílejí na penitenciární péči jsou sociální pedagogové, psychologové a sociální pracovníci, na které se, vzhledem k oboru, zaměřím. (Lešková, 2013) Spolupráce odsouzeného (klienta) se sociálním pracovníkem je často nedobrovolná. Nejobtížnější je nalézt motivaci klientů, aby na sobě sami samém pracovali. Klienti obvykle spolupracují jen kvůli systému odměn ve vězeňství. Otázkou, kterou si často kladou sociální pracovníci je, jaký vliv bude mít tato motivace na klienty po propuštění z VTOS a zda na sobě budou pracovat i po propuštění. (VS ČR, online, [cit. 2023-12-01])

V penitenciarání péči vycházíme z několika základních zásad, které se navzájem propojují. První zásada vymezuje místo vykonávání - SP s odsouzenými se vykonává v izolaci od společnosti. První zásada vychází z toho, že odsouzený následkem pobytu ve vězení, bude mít problémy s adaptací po propuštění z VTOS. To je způsobeno tím, že odsouzený nemá kontakt s vnějším světem. S tímto souvisí i další zásada, že odsouzený v několika případech přichází o sociální vazby, rozpadají se mu rodinné i partnerské vztahy a snižuje se jeho životní úroveň. Poslední zásadou, ze které bychom měli vycházet je ta, že zde chybí koncepce penitenciární a postpenitenciární péče, které by vymezovaly a koordinovaly působnost státních a nestátních orgánů během VTOS a po propuštění z VTOS. (Lešková, 2013)

Sociální pracovník využívá různé teorie a metody SP. Především je práce založena na individuálním přístupu s klientem a jeho okolím, ale můžeme se setkat i se skupinovou prací, např. v rámci terapeutických programů. (Černá in Drápal, Jiříčka, Raszková et al., 2021)

2.2 Činnosti sociálního pracovníka v penitenciární péči

Pro sociálního pracovníka je stěžejní zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, který ale neupravuje sociální práci ve vězeňství. Činnosti sociálního pracovníka stanovuje vnitřní předpis věznice – vydává jej ředitel VS ČR. (Zpěvák in Zámek, Firstová, Válková a kol., 2019) Práva a povinnosti sociálního pracovníka vycházejí z Katalogu prací a dále jsou jasně vymezena právním systémem, zaměstnavatelem, profesními standardy a etickým kodexem. (VS ČR, online, cit. [2023-12-01]) Dle Papša (2012) patří mezi hlavní činnosti sociálního pracovníka realizace vstupních rozhovorů, sociální diagnostika a sociální poradenství.

Hlavní informace získá sociální pracovník při vstupním rozhovoru, který s odsouzenými realizuje. Během tohoto prvního kontaktu zjišťuje informace ohledně sociální situace odsouzeného a ohledně jeho sociálních problémů. Poté navrhne různá řešení problémů a domluví se na další spolupráci. Jak jsem již zmiňovala, odsouzení často odmítají jakoukoli formu spolupráce se sociálním pracovníkem. Klíčem k dobré spolupráci je vytvoření vzájemné důvěry. Odsouzení by měli sociálního pracovníka vnímat jako osobu, která se jim snaží pomoci, ne jako někoho, kdo jim chce

život znepríjemňovat a představuje pro ně pomyslné zlo. Správně by se měli navzájem respektovat a akceptovat. (Papšo, 2012)

Na základě vstupního rozhovoru, vykonává SP s odsouzenými tzv. sociální diagnostiku, kde se zaměřuje na to, proč u odsouzeného sociální problém vznikl, zjišťuje informace o jeho sociálním zázemí a o jeho sociálních rolích, které během života měl. Důležitým bodem v sociální diagnostice je odhad jeho schopností a možností podílet se na řešení sociálního problému. (Papšo, 2012)

Nejčastější formou pomoci sociálního pracovníka je sociální poradenství, které dělíme na skupinové a individuální. Při individuálním sociálním poradenství poskytuje sociální pracovník odsouzenému informace, rady a pomoc. Dává mu příležitost, aby na sobě pracoval, zlepšil své schopnosti a aby po propuštění z VTOS dosáhl lepšího postavení ve společnosti. U individuálního sociálního poradenství je velmi důležité, aby sociální pracovník uznával pocity a emoce odsouzeného a neodsuzoval ho, jinak by mohlo dojít ke ztrátě důvěry. Odsouzený si může zlepšit své schopnosti také ve skupinovém sociálním poradenství, ve kterém se využívá silných komunikačních vazeb. Hlavním cílem skupinového sociálního poradenství je, aby se odsouzení vyrovnali se všemi traumaty a aby pochopili způsoby řešení jejich problémů. Samozřejmě ve skupině dochází k vytvoření či upevnění mezilidských vztahů, což je pro odsouzené velmi přínosné a společné aktivity tomu jen přispívají. (Papšo, 2012)

Důležitou součástí činností sociálního pracovníka je administrativa, která je potřebná k evidenci informací o odsouzených. Sociální pracovník je povinen vést osobní kartu odsouzeného, ve které jsou záznamy o jeho sociální situaci, dále je povinen vést knihu návštěv, zaznamenávat změny v chování odsouzeného jedince, vést dokumentaci o spolupráci jedince a o jeho fungování ve skupině, dále je zodpovědný zaznamenávat všechny dokumenty ohledně komunikace s jinými institucemi a samozřejmě vede také dokumentaci o SP s odsouzenými. Sociální pracovník by měl při výběru a aplikaci postupů brát v potaz individuální charakteristiky klientů, např. jestli jsou muži, ženy, mladiství apod. (Lešková, 2013)

Nástrojem individuálního zacházení s odsouzenými je program zacházení, který je uplatňován v rámci resocializace a v rámci znovu začleňování odsouzeného do společnosti. (Jůzl, 2017) Cílem programu je snižování rizik u odsouzeného. (Veteška, Fischer, 2020) Využívá se individuálního přístupu a je třeba odsouzeného

motivovat ke změně a podporovat ho v rozvoji schopností a dovedností, aby byl připraven na život po propuštění. (Jůzl, 2017) Plnění cíle programů zacházení se pravidelně hodnotí. (Tomeš, 2011) Principy programu zacházení jsou dobrovolnost, závaznost, součinnost a individuálnost. Program zacházení vychází zpravidla z oblasti vzdělávání, zájmové oblasti, oblasti speciálních metod a z oblasti pracovní (Veteška, Fischer, 2020)

Stručně definuji aktivity pracovní, vzdělávací, zájmové a speciálně výchovné, které jsou využívány v penitenciární péči. Pracovními aktivitami se rozumí zaměstnání, brigády, činnosti potřebné k zajištění každodenního chodu věznice a pracovní terapie, kterou vedou odborní pracovníci VS ČR. (Veteška, Fischer, 2020) Pracovní aktivity napomáhají k osvojení návyků a jsou předpokladem pro sociální adaptaci. (Jůzl, 2017) Co se týče vzdělávacích aktivit, zaměřují se především na dokončení základního vzdělání a na vyučení. (Jůzl, 2017) Jsou realizovány na středním odborném učilišti, učilišti a odborném učilišti. Vzdělávání samo o sobě není pro odsouzené tak efektivní, mnohem efektivnější je v kombinaci s pracovními aktivitami. Zájmové aktivity se týkají smysluplného trávení a využívání volného času. (Veteška, Fischer, 2020) Zájmové aktivity jsou přínosné pro fyzické a duševní zdraví a odsouzeným způsobují v těchto oblastech fyzického a psychického zdraví uspokojení. Speciálně výchovnými aktivitami se rozumí jakási mravní výchova, řadíme sem různé druhy terapií a cvičení na zvládání agrese. Velmi stručně řečeno, tyto aktivity spočívají v nedirektivních metodách výchovy. (Jůzl, 2017) Všechny již zmíněné aktivity napomáhají k vytváření, zlepšování či udržení vztahů mezi vězňenými jedinci, rodinou či blízkými mimo věznici. (Veteška, Fischer, 2020)

V kapitole o VTOS jsem zmiňovala i odsouzené mladistvé, u kterých se specifika zacházení liší od dospělých. U mladistvých je náprava efektivnější, jelikož jsou více tvární než dospělí. Velmi důležitým bodem je poznat a pochopit jejich fyzické a povahové rysy, aby se mohl nalézt co nejefektivnější výchovný přístup. Sociální pracovník by měl zjistit, jaké má mladistvý jedinec postavení ve společnosti, jak vnímá autority, jak přejímá názory a v čem vidí smysl života. Často na ně zafunguje vybrání nějakého vzoru, kterým se začnou inspirovat a budou motivováni se zlepšovat. Mezi nejčastější techniky práce s mladistvými patří sebepoznávání, učení se komunikačním schopnostem a dovednostem, nacvičování modelových situací, učení se empatii a neverbální komunikaci, zvládání agresivního chování apod. Cílem odborných pracovníků věznice je jejich výchova

a příprava na jeho budoucí život. Pokud mladistvý jedinec stále plní povinnou školní docházku, upřednostňuje se samozřejmě vzdělávání namísto pracovního zařazení. Při výchově je kladen důraz na to, aby mladiství přijmuli odpovědnost za své činy, na posilování kompetence řešit životní situace, na zvládání agresivního chování a na jeho odstraňování a na nevhodné vyjadřování a chování. Co se týče volnočasových aktivit, jsou přizpůsobeny vývojovým potřebám mladistvých. (Raszková, Hoferková, 2014)

2.3 Kompetence sociálního pracovníka v penitenciární péči

Dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách by měl mít sociální pracovník vyšší odborné vzdělání či vysokoškolské vzdělání. (Zákon o SS, § 110) Sociální pracovníci mají sice ze studia teoretické znalosti, ale musí se neustále vzdělávat. Část sociálních pracovníků si nese do věznice zkušenosti z předešlého zaměstnání, i když pracovali v jiném odvětví SP. (VS ČR, online, [cit. 2023-12-01])

Univerzálnost sociálního pracovníka spočívá ve znalostech teorií a metod SP (VS ČR, online, [cit. 2023-12-01]) a ve znalostech z oblastí penologie, psychologie, speciální pedagogiky, práva, zaměstnanosti a sociálního zabezpečení. (Černá in Drápal. Jiříčka, Raszková et al., 2021) Jak jsem výše zmiňovala, jsou potřeba základní znalosti z psychologie, jelikož jsou na sociální pracovníky kladeny požadavky z psychologických oblastí, jako je např. krizová intervence. (VS ČR, online, [cit. 2023-12-01])

Dle Černé (in Drápal. Jiříčka, Raszková et al., 2021) by měl sociální pracovník mít administrativní návyky, profesionální vystupování a měl by ovládat gramatiku českého jazyka. Časopis Sociální práce uvádí, že by měl sociální pracovník mít znalost alespoň jednoho světového jazyka a měl by mít dobré komunikační dovednosti s klientem i s kolektivem, a samozřejmě by měl být schopen pracovat v týmu. (Časopis Sociální práce, 2020, online, [cit. 2023-12-09]) Dále by měl sociální pracovník být odolný vůči stresu, emočně stabilní, psychosociálně vyzrálý, empatický, racionální a pečlivý. (Černá in Drápal. Jiříčka, Raszková et al., 2021) Pro výkon práce je dle VS ČR (online, cit. [2023-12-01]) důležitá empatie, vzájemná akceptace a individualita.

Při práci s mladistvými jedinci je důležité, aby byl sociální pracovník velmi empatický, citlivý, chápavý a aby mladistvého neodsuzoval, jelikož nalézt vzájemnou důvěru u mladistvého je o mnoho těžší než u dospělého. (Raszková, Hoferková, 2014)

Obecně u práce sociálního pracovníka v jakékoliv oblasti je riziko syndromu

vyhoření. Ve vězeňství je riziko samozřejmě vyšší kvůli pracovnímu prostředí, které není vnímáno jako komfortní, jelikož jsou klienti často agresivní a manipulující, dále je riziko větší kvůli množství administrativy a kvůli nedostatečnému ocenění, se kterým se pojí i nízké finanční ohodnocení. (Časopis Sociální práce, 2020, online, [cit. 2023-12-09])

3 Cizinci na území České republiky a jejich zajištění

ČSÚ definuje cizince na území České republiky jako fyzickou osobu, která není státním občanem České republiky. (ČSÚ, online, [cit. 2023-12-15]) Cizincem může být občan i několika států nebo osoba, která nemá státní občanství. (Moravec a kol., 2020)

Česká republika se otevřením hranic stala přestupním místem pro osoby, které na toto území vstupují legálně i nelegálně. (Drápal, Jiříčka, Raszková at al., 2021) V roce 2023 byly hlavními státními příslušnostmi občané Ukrajiny, Slovenska a Vietnamu.. Na území České republiky k roku 2023 převažují občané třetích zemí. (MV ČR, online, [cit. 2023-12-15])

Národnostní politikou se zabývá Ministerstvo vnitra, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo kultury, Ministerstvo práce a sociálních věcí a Ministerstvo financí. Tuto politiku řídí vláda a jejími poradními orgány jsou rady vlády. (Tomeš, 2011)

3.1 Legislativa

Cizinec může legálně na území České republiky může vstoupit, pobývat zde a vycestovat s platným pasem a vízem České republiky. Cizinec zde může pobývat buď krátkodobě do 90 dnů nebo dlouhodobě, u kterých je doba pobytu stanovena v dlouhodobém vízu, např. z důvodu studia. (Moravec a kol., 2020) Vstup, pobyt a vycestování jsou v kompetenci Ministerstva vnitra, Ministerstva zahraničních věcí a Policie ČR. (ČSÚ, online, [cit. 2023-12-15])

Pobytem cizinců na území ČR a mezinárodní ochranou se zabývá zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR, zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, zákon č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců. Dále se jím zabývá nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 810/2009 o kodexu Společenství o vízech, sdělení č. 208/2003 Sb., o Úmluvě o právních postavení uprchlíků a Protokolu týkajícím se právního postavení uprchlíků a usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základní práva a svobod jako součástí ústavního pořádku ČR. (ČSÚ, online, [cit. 2023-01-20])

Na nabývání státního občanství ČR se zaměřuje zákon č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů, který upravuje nabývání státního

občanství a jeho prokazování. Zabývá se také vydáváním osvědčení o státním občanství a přestupky v oblasti státního občanství. (ČSÚ, online, [cit. 2023-01-20])

Kriminalitou a nelegální migrací cizinců se zabývá TZ a zákon č. 191/2016 Sb., o ochraně státních hranic. (ČSÚ, online, [cit. 2023-01-20])

Zákony zabývající se zdravotní péčí cizinců jsou zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách. (ČSÚ, online, [cit. 2023-01-20])

Samozřejmě jsou zákony, které se zabývají vzděláváním a zaměstnaností cizinců. Stěžejními zákony v oblasti vzdělávání jsou zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání a zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách. Stěžejními zákony v oblasti zaměstnanosti jsou zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, zákon č. 455/1991 Sb., živnostenský zákon, zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce a zákon č. 222/2009 Sb., o volném pohybu služeb. Zaměstnanost cizinců dále vymezují směrnice Rady a Evropského parlamentu. (ČSÚ, online, [cit. 2023-01-20])

3.2 Migrace

Migraci dělíme na legální a nelegální. Migrací legální se rozumí státem řízený proces, při kterém může Česká republika osoby vstupující na území České republiky (imigranty) regulovat pomocí víza a pobytových oprávnění. Naopak nelegální migrace není kontrolovaná cílovou zemí a cizinci do země vstupují bez víza a pobytového oprávnění. (MV ČR, online, [cit. 2023-12-15])

Migrace je komplexním jevem, který má na stát významné společenské i ekonomické dopady. Česká republika musí účinně provádět východiska a výsledky migrační politiky, mezi které patří přijímání legálních migrantů, zajištění integrace, zajištění přístupu k mezinárodní ochraně nebo návrat do zemí původu těm, kteří si vědomě nezvolí legální cestu migrace. (MV ČR, online, [cit. 2023-12-15])

Hlavním orgánem v oblasti azylu a migrace je Ministerstvo vnitra. V rámci Ministerstva vnitra je v této oblasti kompetentní odbor azylové a migrační politiky, který se zabývá mezinárodní ochranou, vstupem a pobytem cizinců, integrací cizinců a mezinárodní a evropskou spoluprací. Kromě odboru azylové a migrační politiky se migrací zabývá např. Policie ČR, Služba cizinecké policie, Správa uprchlických

zařízeních, Odbor všeobecné správy a Odbor správních činností. (MV ČR, online, [cit. 2023-12-15])

Jedním ze způsobů, jak objasnit příčiny migrace, je věnovat pozornost dvěma teoriím migrace. První je teorie push-pull faktorů, při čemž push-faktory zahrnují situace či důvody, které občany nutí odcházet z jejich místa původu a naopak pull-faktory představují situace či důvody, které lidi přitahují do jiných zemí. (Štica, 2014) Nejčastějšími důvody vycestování z místa původu jsou zaměstnání, podnikání, dočasná ochrana, sloučení rodiny a studium. (MPSV, online, [cit. 2023-12-15]) Druhá je teorie nové ekonomie neboli household approaches, která spočívá v uživení rodiny. Člověk, který migruje do jiné země bude domů rodině posílat finanční zdroje. (Štica, 2014)

Dočasnou ochranou, kterou jsem výše zmiňovala, rozumíme krizový mechanismus Evropské unie, který se v případě hromadného přílivu osob aktivuje. Dne 27. září 2023 došlo k jejímu prodloužení do 4. března 2025 z důvodu hromadného přílivu osob z Ukrajiny, jehož důvodem byla vojenská agrese Ruska vůči Ukrajině. (Evropská rada, online, [cit. 2023-12-15])

Migrace může být dále vnitrozemní, která je z obce do obce a zahraniční, při níž jedinec mění stát svého působení. Dále můžeme migraci dělit na dobrovolnou a nucenou. Dále podle důvodů - některé z nich byly zmíněny výše. Prvním důvodem je migrace za lepšími ekonomickými podmínkami (zaměstnání, životní podmínky), další je migrace politická, která je nyní aktuální, kdy jedinci utíkají před násilím nebo útoky. Častá je také migrace vzdělávací, jejímž cílem je vzdělávat se a migrace turistická, která je omezena na maximálně 90 dnů. Dále mohou migrovat za sociálním komfortem, to se označuje jako migrace sociální. Také můžou migrovat kvůli náboženským nebo ideologickým důvodům. (Tomeš, 2011)

3.3 Integrace

Klíčem přijímání cizinců do společnosti je jejich integrace (Štica, 2014), ve které mají nezastupitelnou roli Centra na podporu integrace cizinců (integrační centra). (MV ČR, online, [cit. 2023-12-15]) Cílem státu je integrace občanů na jeho území, jelikož respekt ke kulturním odlišnostem, bydlení, zaměstnání apod., je cestou

k sociálnímu smíru. Násilná integrace produkuje chování, které je považováno za nežádoucí a může vyvolat sociální napětí, jako například ve Francii.

Integrační centra jsou střediska integračních aktivit, která poskytují podporu cizincům a majoritě a nacházejí se v každém kraji České republiky. (MPSV, online, [cit. 2023-12-17]) Poskytují sociální a právní poradenství, kurzy českého jazyka a sociokulturní kurzy, překlady a adaptačně-integrační kurzy. Jejich zřizovatelem je v deseti krajích Správa uprchlických zařízení Ministerstva vnitra, u dalších center pak kraj a nestátní neziskové organizace. (MV ČR, online, [cit. 2023-12-15])

Integrace má dvě roviny chápání, buď ji můžeme chápat jako jednostranný proces ze strany cizinců nebo jako oboustranný proces ze strany imigrantů a ze strany přijímací společnosti. První rovina chápání integrace má za cíl přizpůsobení cizinců kultuře a zásadám přijímací společnosti, na jejichž zachování klade velký důraz. Ve druhé rovině chápání integrace je důležitá otevřenost přijímací společnosti, která by měla vytvořit podmínky pro integraci cizinců a zároveň je důležitá ochota k integraci ze strany cizinců. (Štica, 2014)

Dle Marianne Heimbach-Steinové existují čtyři rozdílná chápání integrace. První způsob je chápání integrace jako začlenění do společnosti za účelem integrace a ekonomické samostatnosti. Dále ji můžeme chápat jako orientovanou na lidská práva. Dalším způsobem je důsledek zájmu přijímací společnosti a posledním způsobem je dodatečná integrace, která se zaměřuje jak na nově příchozí imigranty, tak i na imigranty, kteří už tu nějakou dobu jsou a jejich integrace nebyla úspěšná. (Štica, 2014)

Integrace má čtyři dimenze, které se navzájem propojují a ovlivňují. První dimenze je sociálně-ekonomická, do které spadá přístup na trh práce a ke vzdělání a ekonomická samostatnost. Dále je dimenze politicko-právní, jejímž cílem je participace imigrantů ve správě věcí veřejných. Další je dimenze interaktivní, která se týká jejich začlenění a vnímání mezilidských vztahů, jako jsou rodina, přátelé a známí. V poslední dimenzi jde o tzv. kódování, tedy o pochopení a přizpůsobení se vzorcům chování a o osvojení jazyka. (Štica, 2014)

Faktorů, které brání integraci je hned několik. Mezi některé z nich patří: silné pouto ke své vlasti, zaměření na rodinu, vlastní morálka, jiná ekonomie, slabé povědomí

migrantů ohledně práva, slabé povědomí ohledně kultury hostitelské země. (Matoušek, Kodymová, Koláčková at al., 2010)

3.4 Zajištění cizinců

Úmluva o ochraně lidských práv a svobod ve článku pátém uvádí, že *„každý, kdo je zatčen, musí být seznámen neprodleně a v jazyce jemuž rozumí, s důvody svého zatčení a s každým obviněním proti němu.“* (Sdělení č. 209/1992 Sb., Úmluva o ochraně lidských práv a svobod, článek pátý) To se vztahuje i na zajišťování cizinců, kterým musí být poskytnuty informace o jejich zatčení v jazyce, kterému rozumí. (Hofmannová, Řepa, Otýpková, 2021)

Za trestný čin, kvůli kterému může dojít k zajištění cizince, se považuje také nelegální pobyt. V případě, pokud policie zjistí, že cizinec na našem území pobývá nelegálně, dojde tak k jeho zajištění na maximálně 48 hodin. V této lhůtě je policie povinna zjistit informace týkající se země, odkud přišel anebo zda je či není žadatelem o azyl. Pokud je cizinec zajištěn za účelem vyhoštění, dojde k její realizaci. Policie ověří jeho totožnost, vystaví náhradní cestovní doklad a dále zajistí letenku do země původu. (MV ČR, online, [cit. 2023-12-19]) Vyhoštění postihuje pouze cizince a jejím cílem je zabránit pachatelovi v páchání dalších trestné činnosti na území České republiky - vyhoštění se vztahuje na celé území. (Veteška, 2015)

Při omezování osobní svobody jsou ve zvláštním postavení těhotné ženy, zdravotně postižené, žadatelé o azyl apod. Zajištění cizince lze pouze v konkrétních případech – např. pokud by cizinec mohl ohrožovat bezpečí ostatních občanů státu, pokud by mařil výkon rozhodnutí o správních vyhoštění a další. Cizinec, u kterého došlo k zajištění, má určitá práva v oblasti lékařské, v oblasti stravy, hygieny, návštěv, písemných zpráv a volného pohybu v zařízení. (Hofmannová, Řepa, Otýpková, 2021)

Rozhodnutí týkající se zajištění cizince vydává policie. Nelze se proti němu odvolat a nelze ani žádat o obnovu správního řízení. Rozhodnutí je možné napadnout u správního soudu žalobou. Proti rozhodnutí krajského soudu ve správním soudnictví lze podat kasační stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu. (Hofmannová, Řepa, Otýpková, 2021) Dle Nejvyššího správního soudu je kasační stížnost mimořádný opravný prostředek. (NSS, online, [cit. 2024-03-15])

4 Sociální práce s cizinci ve výkonu trestu odnětí svobody

V SP se obvykle setkáváme s národními, etnickými či rasovými skupinami, ale stále na ně nahlížíme jako na menšinu, se kterou je práce obtížnější v tom, že vyžaduje mimořádnou vnímavost a opatrnost, co se jejich kultury a zvyklostí týče. Příslušníci těchto menšin každodenně bojují s předsudky a stereotypy, které jim jsou společností předhazovány, a z tohoto důvodu jsou často vyčleněni ze společnosti. (Elichová in Kajanová, 2009)

Ve VTOS se můžeme setkat se specifickými skupinami vězňů, mezi které patří například ženy, matky s dětmi, vězni z prostředí organizovaného zločinu a další. Můžeme do nich zařadit i odsouzené cizince, kteří mají často odlišnou kulturu, stravovací a společenské návyky a mluví jinými jazyky. Nicméně všechny tyto odlišnosti patří mezi práva vězňů a jsou respektována. (Sochůrek, 2009) K 31. 12. 2022 bylo odsouzeno celkem 1 080 jedinců cizí státní příslušnosti, z toho 1 026 mužů a 54 žen. (VS ČR, online, [cit. 2023-12-19])

4.1 Specifika zacházení s cizinci

U specifík odborného zacházení není žádný zásadní rozdíl mezi občanem České republiky či cizincem. Pouze se přihlíží k jeho individuálním požadavkům. VS ČR věnuje zvýšenou pozornost vzdělávání, jelikož jediný, kdo dokáže včasné a dobře reagovat na stále měnící se potřeby může jen zdatný personál. Zaměstnanci VS ČR se musí neustále vzdělávat a připravovat na nové situace týkající se uvěznění cizinců. Dbát zvýšenou pozornost si vyžadují sociokulturní odlišnosti (kultura a zvyky), jazyková bariéra, zdravotní péče, náboženství a předávání odsouzených osob do domovského státu. (Černá in Drápal, Jiříčka, Raszková et al., 2021). Jiné zacházení mají cizinci v oblasti návštěv. Pokud osoba s cizí státní příslušností požádá o návštěvu s odsouzeným cizincem, celá situace se musí nejdříve konzultovat s cizineckou policií, aby se ověřilo, zda je tu legálně. (Raszková, Hoferková, 2014)

Cizinci se umísťují do věznic podle specifických pravidel, dle jejich občanství a jazyka, aby spolu mohli komunikovat. Tyto podmínky usnadňují cizincům pobyt ve vězení z psychologického hlediska. Pokud cizinci pocházejí z míst, kde dochází ke konfliktům, jako je například Izrael, Palestina, Ukrajina, Rusko apod., uplatňuje se kontext historicko-politicko-náboženský. (VS ČR, online, [cit. 2023-01-05])

Ve vězeňském prostředí je jakýmsi nepsaným pravidlem to, že cizinci drží při sobě, cizinec, který je součástí této skupiny, je tedy skupinou chráněn. Existují samozřejmě výjimky, kdy je cizinec jinými cizinci sociálně vyloučen. To se děje například v případech, kdy cizinec poruší pravidla solidarity v rámci skupiny nebo jejím členům neposkytne svou pomoc, když si o ni žádají. (Lochmannová in Drápal, Jiříčka, Raszková et al., 2021)

Pokud se jedná o uprchlíka a o osoby bez státního občanství, jsou ihned po nastoupení do VTOS poučeni personálem věznice o svých právech obracet se na diplomatickou misi a konzulátní úřad mateřského státu, kteří chrání tyto zájmy. Mezi práva cizinců patří podání žádosti o předání VTOS do státu, ze kterého pocházejí. Zároveň je obeznámen všemi právními důsledky předání do jiného státu. Personál věznice ho seznámí s jeho právy a povinnostmi v jazyce, kterému rozumí. (Matoušek, Kodymová, Kolářková et al., 2010)

Povinností VS ČR je minimalizovat všechna rizika. Rizika spojená s adaptací cizince na prostředí a podmínky minimalizují tím, že cizinci poskytnou základní informace ohledně věznice (organizace, pravidla apod.) v jazyce, kterému cizinec rozumí. V některých věznicích je možné navštěvovat kurzy českého jazyka nebo také kurzy právního vědomí a kurzy kulturního minima. U cizinců, kteří mají na území České republiky povolený pobyt, je nutné minimalizovat riziko integračního deficitu tím, že se zprostředkují aktivity směřující k sociální integraci. Cizincům, kterým byl soudně uložen trest vyhoštění se pomáhá se včasným vybavením osobních věcí. (Černá in Drápal, Jiříčka, Raszková et al., 2021)

4.2 Sociální pracovník

Sociální pracovník je často jediným kontaktem odsouzeného cizince. Stojí mezi klientem a českou společností, zastává tedy roli prostředníka. Sociální pracovník seznamuje odsouzeného cizince s českou kulturou a návyky, a zároveň se dozvídá o kultuře a návycích země, ze které cizinec pochází. (Matoušek, Kodymová, Kolářková et al., 2010) Etickými principy sociální práce s odsouzenými cizinci jsou: respekt ke klientovi, důvěrnost, zásada neškodit a spravedlivost (nediskriminovat a neupozaďovat cizince). (Matoušek, Kodymová, Kolářková et al., 2010)

Sociální pracovník by měl znát velmi dobře české prostředí, české zákony a předpisy a měl by ovládat alespoň jeden světový jazyk na komunikativní úrovni. Měl by být opatrný a citlivý, aby neřekl něco, co by se odsouzeného cizince mohlo dotknout a nedošlo tak k narušení jejich vztahu a důvěry. Klíčem k dobrému vztahu mezi klientem a sociálním pracovníkem je respekt k jinakosti. (Matoušek, Kodymová, Koláčková at al., 2010)

Sociální pracovník vykonává stejnou činnost jako u ostatních vězňů, popřípadě jsou navíc využity služby tlumočnicka z důvodu jazykové bariéry. S odsouzeným cizincem tedy nejdříve zrealizuje vstupní rozhovor, aby se dozvěděl o sociální situaci klienta, dále následuje sociální diagnostika, kde sociální pracovník zjišťuje, co je zdrojem problému a proč problém vznikl. Jeho náplní práce je také sociální poradenství, kde je také zásadní znalost alespoň jednoho světového jazyka. U cizinců musí být v rámci komunikace ještě opatrnější a citlivější než u jiných vězňů. (Papšo, 2012) Celkově se programy a specifika zacházení s odsouzenými cizinci zaměřují na zvládnutí jazykové bariéry a na základy českého jazyka, dále na rozvoj komunikačních schopností a dovedností a na schopnost adaptace a integrace do společnosti. (Raszková, Hoferková, 2014) Samozřejmě ve skupině dochází k vytvoření či upevnění mezilidských vztahů, což je pro odsouzené velmi přínosné a společné aktivity tomu jen přispívají. (Papšo, 2012)

Co se týče administrativy a korespondence, které se stávají v dnešní době hlavní náplní činnosti sociálních pracovníků ve vězeňství, často se využívají služby tlumočnicků a odborníků. (Raszková, Hoferková, 2014) Sociální pracovník v oblasti administrativy má stejné povinnosti i u cizinců, musí tedy vést osobní kartu odsouzeného, zaznamenávat změny v jeho chování, všimnout si a analyzovat jeho chování ve skupině, a dále musí mít přehled o všech dokumentech z jiných institucí. (Lešková, 2013)

Dle Jiříčky (in in Drápal, Jiříčka, Raszková et al., 2021) „*menšinová skupina nemusí být nutně početní menšinou, protože může zahrnovat jakoukoliv skupinu vězňů znevýhodněnou vůči dominantní skupině.*“ (Jiříčka, 2021:234) Podle Musila a Navrátila (2003) by měl sociální pracovník pracující s menšinou dodržovat následující charakteristiky. Měl by mít základní znalosti o kulturních charakteristikách menšin, základní znalosti o člověku a společnosti, dále by měl dobře znát především sebe a měl by mít schopnost sebereflexe, která mu pak pomáhá při výkonu práce. Za klíčovou

hodnotu sociální práce s menšinami je považována víra v důstojnost každého člověka, tzn., že by sociální pracovník měl mít nehodnotící postoj a měl by jedince respektovat. Je třeba věnovat také pozornost sociálnímu prostředí jedince, kdyby došlo k jeho znevýhodňování. Sociální pracovník při práci využívá různých metod a technik, které by měl přizpůsobit práci s menšinou. (Musil a Navrátil in Kajanová et al., 2009)

4.3 Koordinátor pro zacházení s odsouzenými cizinci

VS ČR je vázána mezinárodními úmluvami a samozřejmě i českou právní legislativou. Spolupracuje s českými i zahraničními státními orgány a s nestátními organizacemi. Podmínky odborného zacházení s vězněnými cizinci jsou v kompetenci koordinátorů pro zacházení s cizinci. (Černá in Drápal, Jiříčka, Raszková et al., 2021)

Koordinátor, dříve mediátor, je zvolen a pověřen ředitelem věznice pro zacházení s odsouzenými cizinci (Raszková, Hoferková, 2014) a je jím někdo ze zaměstnanců odborného zacházení, například i sociální pracovník. V září roku 2023 došlo na základě spolupráce VS ČR s Institutem pro restorativní justici ke schválení manuálu pro koordinátory věznic. Zda jsou práva vězněných cizinců dodržována, kontrolují státní zastupitelství, Kancelář Veřejného ochránce práv či mezinárodní organizace. (Černá in Drápal, Jiříčka, Raszková et al., 2021)

Koordinátor je zaměstnanec, který je v přímém a častém kontaktu s odsouzenými cizinci. Měl by ovládat alespoň jeden světový jazyk na komunikační úrovni a mít zájem se neustále vzdělávat a rozvíjet v oblastech různých národností, získávání státního občanství atd. Měl by mít základní přehled o cizincích ve věznici, tzn., že by měl znát jejich pohyb, aktivity a umístění. Dále by měl být schopen vyhodnotit, zda jsou u odsouzeného cizince rizikové faktory, které by mohly vést k sebepoškození anebo k poškození vězeňského personálu či ostatních vězňů. (Raszková, Hoferková, 2014)

Ve věznici, kde je oddělení pro výkon vazby i pro výkon trestu, je možné zvolit dva koordinátory. Pokud je ve věznici více než padesát cizinců, nepracuje na odborném zacházení pouze jeden koordinátor, ale je tam celý tým koordinátorů, kteří spolu navzájem spolupracují. Povinností koordinátorů je realizovat vyhodnocení se zaměstnanci VS ČR, aby došlo k zamezení rizikových faktorů, jakým může být například náboženská radikalizace. (Černá in Drápal, Jiříčka, Raszková et al., 2021)

4.4 Program zacházení u cizinců

Jak jsem již zmiňovala, program zacházení s odsouzenými cizinci se zaměřuje na jazykovou bariéru, naučení se základů českého jazyka, na zlepšení komunikačních dovedností a na schopnost integrace do společnosti, aby poté byli po propuštění připraveni na kontakt se společností. (Raszková, Hoferková, 2014) Stejně jako u jiných vězňů, je u cizinců důležitá dobrovolnost a individuálnost. (Veteška, Fischer, 2020)

Jak jsem již zmiňovala, program zacházení je rozdělen na aktivity pracovní, vzdělávací, výchovné a zájmové a je sestaven speciálním pedagogem nebo sociálním pracovníkem. (Veteška, 2015)

Při preventivně výchovných aktivitách jsou cizinci omezeni neznalostí českého jazyka. Největší úspěch mají aktivity sportovní, které pomáhají při senzomotorické deprivaci a jazyk u nich tedy není tak důležitý. Oblíbené jsou také zájmové aktivity, konkrétně hudební a výtvarné aktivity. (VS ČR, online, [cit. 2024-01-05])

Nedílnou součástí pobytu ve věznici je uspokojování kulturních a náboženských potřeb vězňů cizinců. Věznice mají svou ústavní knihovnu, která je neustále zásobována cizojazyčnou literaturou, časopisy a novinami. Knihovna je využívána především cizinci z ruskojazyčných oblastí. (VS ČR, online, [cit. 2024-01-05]) Pokud je nedostatek nějaké literatury, pokyny k jejímu doplnění dává koordinátor pracovníkům odborného zacházení. Literatura je k dispozici v jazyce arabském, německém, ruském, francouzském, vietnamském, slovenském, polském, rumunském, albánském, perském a korejském. (VS ČR, online, [cit. 2024-01-16])

Ve Vazební věznici Praha Ruzyně, jejichž součástí je také oddělení pro výkon trestu, vycházejí cizincům vstřícně ohledně náboženských potřeb. Je zde pravoslavný kněz, který pravidelně organizuje pravoslavnou mši. Dále věznice spolupracuje s muslimskou náboženskou obcí, ale bohoslužeb v muslimské modlitebně se účastní velmi nízký počet vězňů. Duchovní jsou v kontaktu se speciálním pedagogem, se kterým se radí ohledně potřeb muslimů, například zajištění muslimské stravy. (VS ČR, online, [cit. 2024-01-05]) Pro některé cizince je vyznávání víry velmi významné, i přesto, že nechodí na bohoslužby nebo neznají náboženské texty. Hlavní pro ně je, že se na věřící považují. (Lochmannová in Drápal, Jiříčka, Raszková et al., 2021)

Co se týče vzdělávání, jsou ve věznicích odborní zaměstnanci, kteří jsou zaměřeni na edukaci všech odsouzených, a tak je školí i v cizích jazycích, což pak velmi napomáhá

k prolomení jazykové bariéry. (Veteška, 2025) Jazyková bariéra je jak na straně vězňených cizinců, tak na straně VS ČR. Jazyková vybavenost není na takové úrovni, aby došlo k bezproblémovému pochopení fungování v prostředí věznice a k naplnění všech práv a povinností. Často je v těchto případech nevyhnutelná pomoc tlumočnicků. Co se týče každodenní běžné komunikace, může pomoci jiný vězňený cizinec. Některé věznice dokonce využívají pro komunikaci s cizinci piktogramy. (Černá in Drápal, Jiříčka, Raszková et al., 2021) Překážkou jsou také soudní jednání, u kterých se předem musí zařídit služby tlumočnicka. Problémem je také vyřizování korespondence u všech zaměstnanců VS ČR, především u odsouzených Vietnamců, na jejichž překlady VS ČR často nestačí a musí se opět kontaktovat tlumočnick. (Raszková, Hoferková, 2014)

Veškeré programy jsou zaměřeny na prevenci kriminality a na jejich osobnostní rozvoj, to se samozřejmě vztahuje i na odsouzené cizince. Pracovníci odborného zacházení (sociální pracovník, speciální pedagog, psycholog a pedagog volného času) se soustřeďují především na posílení vlastností odsouzených a na zmírnění negativních jevů. (VS ČR, online, [cit. 2024-01-16])

4.5 Zranitelnost cizinců

Řada cizinců pochází ze zemí, které byly zasaženy válkami, politickými konflikty či přírodními katastrofami. Z těchto traumatických zážitků často vykazují příznaky posttraumatické stresové poruchy. (Jiříčka in Drápal, Jiříčka, Raszková et al., 2021)

Obecně mnoho cizinců, jak ve věznici, tak v zařízeních, které zajišťují cizince, potvrdilo, že mají zkušenosti se slovními urážkami a zesměšňováním ze strany jiných vězňených. Personál sdělil, že tyto konflikty a nedorozumění jsou výsledkem nahromadění stresu kvůli novému prostředí, novým návykům a odloučení od rodiny. Když dochází k fyzickému násilí, řeší se tato situace přesunutím konfliktních osob na jiné místo nebo přesunutím napadených do ochranných zón. (Sdružení pro integraci a migraci, online, [cit. 2024-01-17])

Několik osob v těchto zařízeních si stěžuje na verbální a fyzické útoky ze strany zaměstnanců. (Sdružení pro integraci a migraci, online, [cit. 2024-01-17]) Dle Jiříčky (in Drápal, Jiříčka, Raszková et al., 2021) se občas s odsouzenými cizinci zachází jinak, než by mělo. Dochází k umístění do přísnějších zařízení, než je nutné, dochází k jejich diskriminaci v oblasti ubytování, mají jiný přístup ke zdravotní péči a k různým programům, ke vzdělání a k zaměstnání. Dále dochází k diskriminaci v oblasti trestů,

kteřé jim jsou častěji ukládány, k přerušení trestu a k podmíněnému propuštění. Kvůli jazykové bariéře, a tedy kvůli nemožnosti sdělit své potřeby se cítí být diskriminováni. V zařízení, které zajišťuje cizince si mnoho z nich stěžuje na neschopnost sociálního pracovníka mluvit více cizími jazyky a na nepřítomnost tlumočnicka. (Sdružení pro integraci a migraci, online, [cit. 2024-01-17])

Na základě neschopnosti vězeňského personálu, došlo v roce 2014 k realizaci projektu „Projekty zranitelných skupin ve věznicích a vzdělávání zaměstnanců vězeňské služby“. Zprostředkovatelem programu je Ministerstvo financí. Tento projekt vznikl s cílem posílit systém vzdělávání u zaměstnanců VS ČR v oblastech, které se zaměřují na specifika jednotlivých skupin vězňených. Jejich hlavním cílem bylo vytvořit programy zacházení pro rizikové skupiny a aplikovat je v praxi, stejně jako prevence sociálního vyloučení cizinců a předcházet tak jejich diskriminaci, která je způsobena především jazykovou bariérou. V rámci tohoto projektu bylo proškoleno pro práci s cizinci 59 sociálních pracovníků a byly realizovány čtyři cesty do norských věznic za účelem sdílení zkušeností naší a norské VS v oblasti komunikace s odsouzenými. Na tento projekt navázal další projekt Alternative To Violence a byly uspořádány semináře na téma „Práce s násilnými pachateli“. (VS ČR, online, [cit. 2024-01-17])

III. EMPIRICKÁ ČÁST

5 Metodologická část

V empirické části se budu zabývat hlavním cílem a dílčími cíli bakalářské práce. Tazatelské otázky k jednotlivým dílčím cílům jsou uvedeny v transformační tabulce (Tabulka č. 1.) Popíšu a zdůvodním výběr výzkumné strategie a metody, pomocí kterých naplním cíle bakalářské práce. Dále vyobrazím charakteristiky informantů a závěrem popíšu průběh výzkumného šetření a jeho rizika.

5.1 Cíle výzkumu

Hlavním cílem výzkumného šetření je **zjistit, jak probíhá sociální práce s cizinci ve výkonu trestu v českých věznicích a ve zvláštních odděleních vazebních věznic, kde je prováděn výkon trestu odnětí svobody**. Hlavní cíl je rozčleněn do několika dílčích cílů:

- DC 1: zjistit průběh programu zacházení s cizinci ve VTOS
- DC 2: zjistit, jaké jsou překážky v sociální práci s cizinci ve VTOS ze strany sociálních pracovníků
- DC 3: zjistit, s jakými problémy se potýkají cizinci ve VTOS
- DC 4: zjistit, zda mají sociální pracovníci nějaké předsudky vůči cizincům ve VTOS
- DC 5: zjistit, jaké vlastnosti a dovednosti by měl mít sociální pracovník pracující s odsouzenými cizinci
- DC 6: zjistit, jak je pro sociální pracovníky náročná sociální práce s odsouzenými cizinci

Smyslem tohoto výzkumného šetření je zjistit, s čím se potýkají sociální pracovníci ve vězeňství při práci s cizinci. Mými informanty jsou tedy sociální pracovníci pracující ve vězeňství.

5.2 Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek

Tabulka 1: Transformační tabulka

Hlavní cíl	
Hlavním cílem výzkumného šetření je zjistit, jak probíhá sociální práce s cizinci ve výkonu trestu v českých věznicích a ve zvláštních odděleních vazebních věznic, kde je prováděn výkon trestu odnětí svobody.	
Dílčí cíle	Tazatelské otázky
DC 1: zjistit průběh programu zacházení s cizinci ve VTOS	<p>TO 1: Zapojují se všichni odsouzení cizinci do pracovních, vzdělávacích, výchovných a zájmových aktivit?</p> <p>TO 2: Liší se program zacházení u odsouzených cizinců a program zacházení u odsouzených občanů ČR?</p> <p>TO 3: Je nějaké oblasti programu zacházení u odsouzených cizinců věnována zvýšená pozornost?</p>
DC 2: zjistit, jaké jsou překážky v sociální práci s cizinci ve VTOS ze strany sociálních pracovníků	<p>TO 4: S jakými problémy se nejčastěji setkáváte u odsouzených cizinců, vzhledem k jejich odlišným charakteristikám (např. tradice a zvyky, náboženství, hodnoty a normy)?</p> <p>TO 5: Jak probíhá Vaše komunikace s odsouzenými cizinci, u kterých je jazyková bariéra?</p> <p>TO 6: Liší se vedení administrativy u odsouzených cizinců a vedení administrativy u odsouzených občanů ČR?</p>
DC 3: zjistit, s jakými problémy se potýkají cizinci ve VTOS	<p>TO 7: Došlo u cizinců k rozvoji nějakých psychických problémů od té doby, co jsou ve výkonu trestu odnětí svobody, popřípadě co způsobilo jejich rozvoj?</p> <p>TO 8: Dochází mezi cizinci a ostatními vězni ke konfliktům?</p> <p>TO 9: Mají ostatní vězni předsudky vůči odsouzeným cizincům?</p>
DC 4: zjistit, zda mají sociální pracovníci nějaké	TO 10: Jaké máte vůči odsouzeným cizincům předsudky?

předpojaté názory vůči cizincům ve VTOS	TO 11: Dáváte před nimi tyto předsudky najevo? TO 12: Myslíte, že Vám tyto předsudky komplikují práci s nimi?
DC 5: zjistit, jaké kompetence by měl mít sociální pracovník pracující s odsouzenými cizinci	TO 13: Jaké vlastnosti a dovednosti by podle Vás měl mít sociální pracovník, který se zabývá sociální prací s odsouzenými cizinci? TO 14: Je něco, co byste doporučil ostatním sociálním pracovníkům při práci s odsouzenými cizinci?
DC 6: zjistit psychickou náročnost této profese	TO 15: V čem je pro Vás sociální práce s odsouzenými cizinci náročná z psychologického hlediska? TO 16: Jak vzhledem k psychologické náročnosti zaměstnání, předcházíte syndromu vyhoření?

(zdroj: vlastní tvorba)

Tazatelské otázky k DC 1:

Otázky v prvním dílčím cíli se zaměřují na průběh programu zacházení s cizinci a jejich cílem je zjistit, zda se odsouzení cizinci zapojují do aktivit programu zacházení, popřípadě o které aktivity mají největší zájem. Dále se zaměřují na rozdíly programu zacházení u odsouzených cizinců a programu zacházení u odsouzených občanů České republiky, tím je myšlen rozdíl například v jazykové bariéře, ve zvycích, normách, hodnotách apod. Dále se soustředí na to, zda se nějaké aktivity v programu zacházení věnuje u cizinců větší pozornost.

Tazatelské otázky k DC 2:

Otázky vztahující se k druhému dílčímu cíli bakalářské práce se věnují překážkám sociálních pracovníků, které jim mohou komplikovat práci s odsouzenými cizinci. Nejdříve se otázky zaměřují na nejčastější problémy, se kterými se sociální pracovníci setkávají, myšleno především z důvodu odlišných charakteristik cizinců. Poté se otázky soustředí na průběh komunikace, vzhledem k jazykové bariéře a dále se věnují rozdílům v administrativě mezi cizinci a mezi občany České republiky ve VTOS.

Tazatelské otázky k DC 3:

Tazatelské otázky vztahující se ke třetímu dílčímu cíli jsou orientovány na problémy, se kterými se cizinci ve vězeňském prostředí mohou setkat. Otázky jsou zaměřeny na psychické poruchy, k jejichž rozvoji mohlo vlivem prostředí dojít, dále se soustřeďují na konflikty mezi vězni a také na předsudky, které mohou ostatní odsouzení vůči cizincům mít a mohlo by kvůli nim docházet ke konfliktům.

Tazatelské otázky k DC 4:

Otázky týkající se čtvrtého dílčího cíle se zabývají předpojatými názory sociálních pracovníků vůči odsouzeným cizincům. Ptají se na to, jaké mají sociální pracovníci vůči cizincům ve VTOS předsudky, zda je před nimi dávají najevo a jestli jim tyto předsudky komplikují práci s cizinci. Záměrně se neptám na to, pokud nějaké předsudky má, jelikož během studia jsme si říkali, že každý člověk v sobě uchovává nějaké předsudky, ale je důležité si jich být vědom. Tudíž je jen na sociálních pracovnících, zda mi na tuto otázku odpoví nebo ne.

Tazatelské otázky k DC 5:

Otázky vztahující se k pátému dílčímu cíli se zaobírají kompetencemi, které by měl mít sociální pracovník při práci s cizinci ve VTOS. Otázky se zaměřují na vlastnosti a dovednosti takového sociálního pracovníka a dále na tipy a doporučení informanta jiným ostatním pracovníkům, kteří pracují ve vězeňství s cizinci.

Tazatelské otázky k DC 6:

Tazatelské otázky, které se týkají posledního dílčího cíle se zabývají náročností sociální práce s odsouzenými cizinci z pohledu sociálního pracovníka. Ptají se konkrétně na to, v čem je sociální práci s nimi náročná z psychologického hlediska a také na to, jak sociální pracovník předchází syndromu vyhoření, který je právě u nich zvláště častý.

5.3 Volba výzkumné strategie

Pro výzkum jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii. Jelikož k tématu sociální práce s cizinci ve výkonu trestu je velmi málo informací, rozhodla jsem se pro tuto strategii, rozhovor chci tedy realizovat s menší skupinou informantů. Budu schopna

získat podrobnější informace o průběhu sociální práce s cizinci ve výkonu trestu od sociálních pracovníků pracujících ve vězeňství a poté budu moci porovnat výsledky mezi sebou a také s průběhem sociální práce s odsouzenými českými občany. Výsledky výzkumu mohou sloužit nejen sociálním pracovníkům pracujícím ve věznicích a vazebních věznicích, ale obecně všem sociálním pracovníkům, jejichž cílovou skupinou jsou cizinci.

5.3.1 Kvalitativní výzkum

Výchozím postupem této strategie je zde indukce, kdežto u kvantitativní strategie je to dedukce. Výzkumník se vydává do terénu, ve kterém sbírá a skládá informace a zároveň má předem o tomto terénu vytvořené jen výzkumné předpoklady. Data, která výzkumník shromáždí, jsou subjektivního charakteru a hlavním nástrojem je sám výzkumník. (Trousil, Jašíková, 2015)

Kvalitativní strategie je nenumerické šetření, jejímž cílem je odkrýt význam informací, kterých shromažďuje velké množství a poté dochází k jejich interpretaci. Plán této strategie vzniká v průběhu práce, a tak se zkoumané otázky a metody mohou měnit. Mezi zásady kvalitativního výzkumu patří otevřenost, zahrnutí subjektivity, procesualnost (jeho prvky se mění), reflexivita, pozornost na případ a kontextuálnost, tzn. že každý závěr se realizuje pro daný kontext. (FSPS MUNI, online, [cit. 2023-01-30])

Obecný postup kvalitativní výzkumné strategie je složen ze tří bodů. Prvním bodem je sociální problém a studium teorie, druhým bodem je samotný výzkum v terénu, který zahrnuje vytváření vzorku, sběr informací, jejich analýzu a interpretaci. Třetím bodem je vytváření nových hypotéz, teorií nebo analytický popis. (Trousil, Jašíková, 2015)

Jak jsem již zmínila, výzkum v terénu zahrnuje několik podbodů, kterými jsou vytváření vzorku, sběr informací, jejich analýzu a interpretaci. Základem výběru vzorku je hovořit se všemi aktéry našeho výzkumného problému. Je zde používána technika tzv. „Snowball Technique“ neboli technika „nabalování sněhové koule“, která nespočívá ve vytvoření reprezentativního vzorku, ale v tom, že nás informátor postupně vede k dalším členům naší cílové skupiny, tzn., že například začnu mluvit s nějakou vlivnou osobou, požádám ji, aby mi sdělila další vlivné osoby, se kterými poté proběhne

také rozhovor. Jakmile dosáhnu určitého počtu lidí, přestanu se ptát na další vlivné lidi. (Trousil, Jašíková, 2015)

Dalším podbodem u výzkumu v terénu jsou techniky sběru informací. Jsou tři způsoby, pomocí kterých můžeme sbírat informace – zúčastněné pozorování (při kterém se výzkumník stává aktivním členem skupiny zkoumaných subjektů), studium dokumentů a rozhovor. Studium dokumentů je velmi různorodé, může se jednat o studium osobních dokumentů, kterými jsou např. soukromé fotografie nebo se může jednat o úřední dokumenty, jako jsou např. stanovy spolků. Především úřední dokumenty jsou považovány za cenný zdroj informací, jelikož mají garantovanou kvalitu a mohou být obohacujícím zdrojem. Základní technikou sběru informací jsou rozhovory, při kterých by se měly dodržovat určité principy – měli bychom mít přehled o tématu, připravit se na zaznamenávání odpovědí (papíry, tužky, diktafon apod.), dále bychom měli přizpůsobit svůj vzhled a způsob komunikace člověku, se kterým rozhovor realizujeme, určit si délku rozhovoru a určit prostředí pro realizaci celého rozhovoru, aby se dotazovaný cítil komfortně. (Trousil, Jašíková, 2015)

Analýza informací spočívá v hledání významů témat a postupů, které jsou označeny a poté se z příbuzných vytvoří kategorie, ze kterých jsou následně formulovány hypotézy, které mají za cíl obohatit či změnit stávající teorii o zkoumané oblasti. (Trousil, Jašíková, 2015)

5.3.2 Polostrukturovaný rozhovor

Za účelem získání informací jsem využila metodu polostrukturovaného rozhovoru, který byl realizován se třemi sociálními pracovníky, konkrétně ve věznicích v Hradci Králové, Pardubicích a Rýnovicích. Původním plánem bylo realizovat rozhovory ještě s dalšími sociálními pracovníky, ale kvůli bezpečnostním důvodům a jejich pracovní vytíženosti, mi bylo řečeno, že to nelze a že mi na otázky mohou odpovědět pouze distanční formou přes e-mail. Sociálních pracovníků, kteří mi odpověděli distanční formou přes e-mail bylo 5. Celkem mám tedy 8 informantů. Metoda polostrukturovaného rozhovoru je tou nejrozšířenější metodou rozhovoru, jelikož řeší nevýhody strukturovaného i nestrukturovaného rozhovoru. Při polostrukturovaném rozhovoru se vytváří schéma závazné pro tazatele, které obsahuje okruhy otázek, které budeme pokládat. (Miovský, 2006)

Výhodou polostrukturovaného rozhovoru je upřesnění otázek a upřesnění, zda

jsme dobře pochopili odpověď informanta. Další výhodou je i to, že můžeme klást doplňující otázky, díky kterým je komunikace pak více volná a uvolněná. Díky doplňujícím otázkám můžeme také dosáhnout větší přesnosti než u strukturovaných a nestrukturovaných rozhovorů. (Miovský, 2006)

Mezi nevýhody polostrukturovaného patří například to, že může dojít k tomu, že tazatel nedodrží strukturu otázek a může získávat doplňujícími otázkami data, která nejsou důležitá a pro jeho výzkum tedy nejsou relevantní. (Miovský, 2006)

5.3.3 Technika sběru dat

Data ke svému výzkumu jsem začala sbírat v průběhu měsíce února v roce 2024. Nejdříve jsem elektronicky přes e-mail, který jsem našla na webových stránkách Generálního ředitelství ČR, kontaktovala zaměstnance, kteří mě poté spojili s mými aktuálními informanty v jednotlivých věznicích. Jak jsem již zmiňovala, do zbylých pěti věznic mi nebyl umožněn vstup vůbec, proto jsem otázky zaslala na e-mail a později mi byly zodpovězeny touto distanční formou. Při rozhovoru jsem využila tazatelských otázek, které mám ve své transformační tabulce.

Mým původním záměrem bylo nahrávat celý průběh rozhovoru na diktafon v mobilním telefonu, ale u vstupu mi bylo řečeno, že vstup s mobilními telefony je zakázán z důvodu bezpečnosti. Proto byl celý rozhovor přepisován na papír a poté byl přepsán do elektronické podoby.

Sociálním pracovníkům jsem nejdříve sdělila, že všechny jejich odpovědi budou anonymní a pokud by nechtěli odpovídat na některou z otázek, mají na to samozřejmě právo. Poté jsme společně vymezili čas, jaký máme na rozhovor. Většinou se jednalo o časové rozmezí 30 až 45 minut. S cílem práce byli sociální pracovníci seznámeni předem přes e-mail. V závěru rozhovorů jsem informantům poděkovala za celý rozhovor.

5.4 Charakteristika výzkumného souboru

Tabulka 2: Charakteristika výzkumného vzorku

Informanti	Lokalita	Pohlaví informantů	Profilace	Ubytovací kapacita
I1	Vazební věznice Hradec Králové	Muž	ostraha, nízký a střední stupeň	352
I2	Věznice Pardubice	Žena	ostraha, nízký, střední a vysoký stupeň	650
I3, I6	Věznice Nové Sedlo	Ženy	ostraha, nízký, střední a vysoký stupeň	583
I4, I5	Věznice Rapotice	Ženy	ostraha, nízký střední a vysoký stupeň	755
I7	Věznice Rýnovice	Muž	ostraha, střední a vysoký stupeň	424
I8	Vazební věznice Praha Ruzyně	Žena	ostraha, střední a vysoký stupeň	735

(Zdroj: vlastní tvorba)

Informanti tvořící cílovou skupinu mého výzkumu jsou sociální pracovníci pracující ve vězeňství. Konkrétně pracují buď ve věznicích nebo ve vazebních věznicích s oddělením pro VTOS v Hradci Králové, Pardubicích, Novém Sedle, Rapoticích, Rýnovicích a Praze – Ruzyni.

Mým kritériem bylo pouze to, aby měli zkušenost se sociální prací s odsouzeným cizincem. Hranici týkající se délky praxe jsem si nestanovila, samozřejmě čím větší zkušenost se sociální prací s odsouzenými cizinci sociální pracovníci mají, tím je to pro můj výzkum výhodnější. Prioritou pro mě byla ale jakákoliv zkušenost s nimi, pomocí které mi byli schopni zodpovědět mé tazatelské otázky.

Odpovědi jsem získala od osmi informantů. Kvůli zachování anonymity sociálních pracovníků budou označováni I1 – I8 (informant č. 1 – informant č. 8)

a nebudou o nich zveřejněny žádné další bližší informace než jen ty, které naleznete v tabulce 2: charakteristika výzkumného vzorku.

5.5 Realizace výzkumného šetření

Po zaslání e-mailech mi bylo tedy třemi zaměstnanci sděleno, že je rozhovor možný a pěti zaměstnanci, že je rozhovor možný pouze distančně přes e-mail. Rozhovor byl tedy realizován v pardubické a rýnovické věznici a ve vazební věznici v Hradci Králové. E-maily s tazatelskými otázkami jsem zaslala do Věznice Nové Sedlo (2 informanti), Věznice Rapotice (2 informanti) a také do Vazební Věznice Praha – Ruzyně.

5.6 Metody analýzy dat

U kvalitativního rozhovoru jsem využila metodu kódování. Data, která jsem získala od sociálních pracovníků, jsem nejdříve přepsala z papírové podoby do elektronické podoby a všechny přepsané rozhovory jsem vytiskla. Poté jsem si všechny rozhovory několikrát přečetla a začala jsem u nich podtrhávat a následně vypisovat klíčová slova, která se vztahují k mým tazatelským otázkám a pojmenovávala je podle toho, k čemu se vztahují. U vzniklých kódů jsem na závěr vyhodnotila, u kolika informantů se vyskytuje stejná či podobná odpověď, a naopak u kolika informantů se odpověď liší.

5.7 Rizika výzkumu

Rizikem mého výzkumu byl především výběr pracoviště, od kterého se poté odvíjela další rizika. Jelikož se jedná o vězeňské prostředí, bylo velmi obtížné se do prostorů věznic vůbec dostat. Byl kladen velký důraz na bezpečnost, protože odsouzení se zde volně pohybovali ve všech stupních zabezpečení. Musela jsem projít bezpečnostní kontrolou, během které mi byl zabaven mobilní telefon, tudíž jsem nemohla využít diktafon, a tak se doba realizace rozhovoru prodloužila, abych stihla vše zapisovat na papír. Prodloužení doby rozhovoru byl problém pro sociální pracovníky, kteří, jak mi bylo řečeno, jsou pracovně vytíženi.

Kvůli pracovní vytíženosti sociálních pracovníků a kvůli bezpečnosti mi bylo zamítnuto rozhovor realizovat ve většině věznic a vazebních věznic, kde je oddělení

pro VTOS. Rizikem tedy byl nízký počet informantů pro můj výzkum. Psala jsem téměř do všech věznic a vazebních věznic s oddělením pro VTOS v ČR, ale rozhovor mi byl umožněn pouze ve 3 věznicích a poté mi bylo v 5 věznicích nabídnuto zodpovězení otázek distančně přes email.

Od samotného počátku výzkumu jsem předpokládala, že cizinci ve věznicích budou, jelikož je dnešní doba plná cestování a migrace, ať už legální či nelegální a tím více stoupá kriminalita. Toto mé očekávání se naplnilo, ale samozřejmě tu nějaké riziko stále bylo, například v menších věznicích.

Posledním rizikem byla nedostatečná či žádná zkušenost sociální pracovníků s cizinci, kteří by mi tak nebyli schopni zodpovědět otázky týkající se odsouzených cizinců.

6 Interpretace získaných informací

6.1 Interpretace prvního dílčího výzkumného cíle

DC 1: zjistit průběh programu zacházení s cizinci ve VTOS

V souvislosti s prvním dílčím cílem jsem se zaměřila na program zacházení, abych zjistila, zda o něj mají zájem, popřípadě o jaké aktivity nejvíce a poté jsem se zaměřila na rozdíly u odsouzených cizinců a u odsouzených občanů České republiky. K zjištění prvního dílčího cíle mi sloužily otázky 1-3.

TO 1: Zapojují se všichni odsouzení cizinci do pracovních, vzdělávacích, výchovných a zájmových aktivit?

Většina informantů odpověděla, že se odsouzení cizinci do aktivit programu zacházení zapojují. Všichni se shodli na tom, že záleží na jazykové vybavenosti. Výjimku tvoří I7, který má spíše negativní zkušenosti se zapojováním odsouzených cizinců do těchto aktivit. Každopádně i I7 je zastánce toho názoru, že problémem je jazyková bariéra a nejdříve se cizinci musejí dle jeho slov tzv. otrkat a poté se zapojí alespoň do volnočasových aktivit, kde český jazyk příliš nevyužívají. Má ale hodně negativních zkušeností, kdy odsouzení lhali o svém duševním stavu a z tohoto důvodu se neúčastnili žádných aktivit. Někteří informanti přímo navázali na to, o které aktivity mají cizinci největší zájem. Pokud někdo z nich nenavázal, **položila jsem doplňující otázku, o které aktivity mají největší zájem.** Nejčastěji se jednalo o zájmové aktivity. Jinak odpověděl I6, který odpověděl, že se cizinci nejčastěji zapojují do kroužku českého jazyka. I5 neviděl žádný rozdíl mezi cizinci a občany ČR: *„Úplně stejné, jako u našich. Záleží také zda je jazyková bariéra.“* Všichni informanti trvali na tom, aby odsouzení cizinci byli především zařazováni do pracovních aktivit.

TO 2: Liší se program zacházení u odsouzených cizinců a program zacházení u odsouzených občanů ČR?

U této otázky I2, I3, I4, I5 a I8 odpověděli jednoznačně, že program zacházení se nijak neliší. I7 odpověděl, že: *„záleží na vyhodnocení SARPO, to jsou vnitřní a vnější rizika. U Čecha je domluva lepší, u cizince je to jen taková čárka za účast.“* I1 pojal otázku z jiného úhlu: *„, Takhle, já to řeknu spíš naopak – věznice má největší zájem o to naučit*

je jazyk, ale u nich ten zájem prostě není a mají pocit, že ho nepotřebují, to se týká především Rusáků. “ Jediný informant, jehož odpověď byla výrazně odlišná je I6, který odpověděl, že program zacházení se liší, a to v souvislosti s délkou pobytu odsouzených na území ČR.

TO 3: Je nějaké oblasti programu zacházení u odsouzených cizinců věnována zvýšená pozornost?

Odpovědi na tuto tazatelskou otázku byly velmi podobné a také byla v odpovědích často zmiňována jazyková bariéra. I1 odpověděl, že zvýšenou pozornost věznice věnuje vzdělávacím aktivitám. S touto odpovědí souvisí i odpověď I3 a I6, kteří odpověděli, že se soustředí na výuku českého jazyka. I7 a I8 poté odpověděli, že je pozornost věnována především pracovním aktivitám. I2 odpověděl, že věnují zvýšenou pozornost podle toho, co zvládnou jazykově a také dle počtu odsouzených. I4 také odpověděl, že záleží hlavně na tom, kolik odsouzených cizinců ve věznici je. Jediná odlišná odpověď byla od I5, který stručně odpověděl, že žádné oblasti programu zacházení není věnována zvýšená pozornost.

Shrnutí DC 1

Z realizovaných rozhovorů vyplývá, že to, zda se odsouzení cizinci zapojují do aktivit programu zacházení, závisí na jejich jazykové vybavenosti. Nemají problém se do aktivit zapojit, pokud se jedná o volnočasové aktivity či aktivity, u kterých není potřebná znalost českého jazyka. Oblíbenými aktivitami u odsouzených cizinců jsou tedy aktivity zájmové. Sociálním pracovníkům jde především o vzdělání a o zařazení cizinců do pracovních aktivit, to vše samozřejmě podle toho, zda je to možné vzhledem k jejich jazykové bariéře. Nelze opomenout odpověď I7 a jeho negativní zkušenosti s tím, že se cizinci aktivit programu zacházení neúčastní, nejčastěji kvůli duševnímu stavu. I7 si je ale téměř jistý, že se jedná o lži a o hraný stav. Nikdo jiný z informantů takovou zkušenost zatím nemá.

6.2 Interpretace druhého dílčího cíle

DC 2: zjistit, jaké jsou překážky v sociální práci s cizinci ve VTOS ze strany sociálních pracovníků

V souvislosti s druhým dílčím cílem jsem se zabývala překážkami, které by mohly sociálním pracovníkům komplikovat práci. Nejdříve jsem se ptala na to, s jakými problémy se při práci s odsouzenými cizinci setkávají, poté na průběh komunikace mezi sociálními pracovníky a cizinci - vzhledem k jazykové bariéře a na vedení administrativy u cizinců. K zjištění druhého dílčího cíle mi sloužily otázky 4 – 6.

TO 4: S jakými problémy se nejčastěji setkáváte u odsouzených cizinců, vzhledem k jejich odlišným charakteristikám (např. tradice a zvyky, náboženství, hodnoty a normy)?

Odpovědi k této otázce se vzájemně prolínaly. Nejčastější odpovědí byl aktuální problém mezi Ukrajinci a Rusy. Téměř všichni informanti odpověděli, že předem musejí udělat opatření, aby nedošlo ke styku Ukrajinců a Rusů, jelikož by mohl jejich střet vést ke konfliktům. Dalším problémem, který většina informantů zmínila je zneužívání muslimské stravy. Občané ČR prý vidí, že muslimové mají jinou stravu než oni a myslí si, že mají něco lepšího a chtějí to také. Dochází tak k nějakému přesvědčování vězeňského personálu, že jsou také muslimové za cílem získat tyto „výhody“. Při řešení tohoto problému bylo vidět na informantech, že jim to přijde velmi úsměvné. Jako jediný považoval za problém I3 svátek Ramadán. I3 a I6 se shodli na tom, že muži z východu odmítají uklízet a chybí jim respekt k ženám. Odlišnou odpověď měl I7, který odpověděl, že kromě zneužívání muslimské stravy má problém s hlídáním cizinců se specifickým chováním. I4 a I5 vnímají jako největší problém pouze jazykovou bariéru.

TO 5: Jak probíhá Vaše komunikace s odsouzenými cizinci, u kterých je jazyková bariéra?

Nejčastější odpovědí byla komunikace přes překladač, samozřejmě pouze v případě, že k němu mají přístup na počítači, jelikož podmínky ve věznici jsou velmi přísné a zaměstnanci u sebe nemají ani mobilní telefony. Takto odpověděli I1, I2, I4 a I5. Dále I2, I3 a I4 a I6 využívají jiných vězňů, kteří jazykem hovoří. V tomto případě podle I2 musí být opatrný, jelikož tento způsob překladu nelze využít v úředních věcech.

I2 odpověděla, že dále se s cizinci dorozumívá tzv. rukama nohama. I4 využívá také neverbální komunikaci. I7 odpověděl: „*Pokud mluvit nechce, tak nemám šanci. Umím anglicky, rusky a německy už moc ne. Občas je potřeba překlad u korespondence nebo občas i soudní překlad.*“

TO 6: Liší se vedení administrativy u odsouzených cizinců a vedení administrativy u odsouzených občanů ČR?

Odpovědi na tuto tazatelskou otázku byly shodné, všichni informanti odpověděli, že vedení administrativy u odsouzených cizinců a vedení administrativy u odsouzených občanů ČR se neliší. Informanti 1, 2 a 6 dodali, že pouze nějaká poučení, souhlasy, vyhoštění apod., musí být v mateřském jazyce odsouzených vězňů, zkrátka těmto dokumentům musí vězni rozumět.

Shrnutí DC 2

Z odpovědí vyplývá, že nejčastější problém, kterému čelí sociální pracovníci při práci s odsouzenými cizinci je konflikt mezi vězni pocházejícími z Ukrajiny a mezi vězni pocházejícími z Ruska nebo zneužívání muslimské stravy. Problém mezi jednotlivými národnostmi řeší všichni sociální pracovníci stejně. Všichni se snaží zabránit jejich styku, což znamená, že je například neubytují na společném pokoji nebo poblíž sebe. Problém s muslimskou stravou bohužel sociální pracovníci nemohou nijak řešit, zkrátka na muslimskou stravu mají nárok i občané ČR, pokud řeknou, že ji vyžadují. Ostatními problémy, které nejsou až tak časté jsou: jazyková bariéra, svátek Ramadán, nevhodné či nepříjemné chování mužů z východu a hlídání cizinců se specifickým chováním.

6.3 Interpretace třetího dílčího cíle

DC 3: zjistit, s jakými problémy se potýkají cizinci ve VTOS

Ve spojitosti se třetím dílčím cílem jsem se zaměřila na problémy, kterým čelí odsouzení cizinci. Odsouzení cizinci, jak jsem již zmiňovala v teoretické části, jsou zranitelnou skupinou a mají často psychosociální problémy, které jsou právě spojeny s uvězněním. V návaznosti na to jsem se sociálních pracovníků ptala na otázku, zda vědí o situaci, kdy došlo u cizinců k rozvoji psychických problémů od té doby, co nastoupili do VTOS, dále jsem se ptala, zda dochází mezi cizinci a mezi ostatními vězni (občany ČR)

ke konfliktům či nějakým neshodám a zda vůči nim mají odsouzení občané ČR nějaké předsudky. K zjištění třetího dílčího cíle mi sloužily otázky 7 – 9.

TO 7: Došlo u cizinců k rozvoji nějakých psychických problémů od té doby, co jsou ve výkonu trestu odnětí svobody, popřípadě co způsobilo jejich rozvoj?

Více než polovina informantů odpověděla, že o žádných psychických problémech neví. Velmi mě zaujala upřímná odpověď I2: „*Myslím si, že ne. Tohle vůbec nevím. Nikdy k nám nejde z volné nohy, vždycky bud' z jiného vězení nebo z vazebky, v ní zažije to nejhorší a u nás se jim už uleví. Na vazebce jsou přísnější. Jinak snášení špatně třeba svátky, jako jsou Vánoce nebo třeba prázdniny a úmrtí, ale většinou to jsou jen citlivý ženský.*“ Odpověď mě překvapila, ale vážila jsem si upřímnosti I2. Odpovědi I2 byly dle mého názoru nejupřímnější ze všech. Podobně odpověděl I7, který odpověděl, že už s problémy většinou přijdou. I6 nechtěl situaci vyhodnocovat, pouze odpověděl, že si je vědom běžného stesku po rodině a I8 odpověděl, že psychické problémy odsouzených nemonitorují z důvodu nízkého počtu odsouzených cizinců.

TO 8: Dochází mezi cizinci a ostatními vězni ke konfliktům?

Odpovědi k této tazatelské otázce se mi jeví jako poměrně proměnlivé. I1 a I2 se shodli na tom, že ke konfliktům dochází mezi Ukrajinci a Rusy. I3 a I6 se shodli, že na národnosti nezáleží. Naopak I4 a I7 o žádném konfliktu nevědí. I5 stručně odpověděl, že ke konfliktům nedochází a I8 odpověděl, že pouze zřídka. Opět nesmím opomenout odpověď I2. Bylo mi řečeno, že Vietnamci jsou velmi vzorní a drží při sobě. Ale jakmile některý z nich provede něco zlého, něco, na co mají ostatní Vietnamci jiný pohled, jsou schopni, i přesto, že vždy drží při sobě, ho naprosto vyloučit z kolektivu.

TO 9: Mají ostatní vězni předsudky vůči odsouzeným cizincům?

Šest informantů mi odpovědělo, že o žádných předsudcích neví, což je početná shoda. I7 svou odpověď rozvedl, odpověděl, že s předsudky ostatních vězňů vůči odsouzeným cizincům sice zkušenosti nemá, ale že dle jeho názoru je to dáno temperamentem. Zkrátka pokud mají problém s cizinci, mají problém i s Čechy.

Shrnutí DC 3

Většina sociálních pracovníků si není vědoma psychických problémů u odsouzených cizinců a pokud si jich někteří sociální pracovníci vědomí jsou, jedná se většinou o problémy, se kterými už do věznice přijdou. Ke konfliktům dochází jak mezi cizinci, tak i mezi občany ČR. Odpovědi informantů na mě působily tak, že záleží na osobnosti odsouzených, ne na národnosti. Podobně na mě působí také odpovědi ohledně předsudků vůči odsouzeným cizincům ze strany ostatních vězňů, že velmi záleží na osobnosti a temperamentu ostatních vězňů.

6.4 Interpretace čtvrtého dílčího cíle

DC 4: zjistit, zda mají sociální pracovníci nějaké předpojaté názory vůči cizincům ve VTOS

V souvislosti se čtvrtým dílčím cílem jsem se informantů dotazovala na jejich předsudky vůči odsouzeným cizincům. Jak jsem již zmiňovala pod tazatelskou tabulkou, záměrně jsem se neptala, zda předsudky mají, jelikož jsme si během studia říkali, že každý nějaké předsudky má, ale ptala jsem se, jaké mají, jestli je dávají najevo a zda si myslí, že jim komplikují práci s odsouzenými. K zjištění čtvrtého dílčího cíle mi sloužily otázky 10 – 12.

TO 10: Jaké máte vůči odsouzeným cizincům předsudky? jelikož každý máme předsudky, jen si jich například nemusíme být vědomi.

Čtyři informanti stručně řekli, že žádné předsudky nemají a I3 o žádných nevěděl. Překvapila mě odpověď od I6: „Proč bych je měla mít?“, která na mě působila jaksi odměřeně a neupřímně. I2 mi odpověděl, že předsudky nemá, ale poté co jsem otázku formulovala jinak, odpověděl: „No takhle já jsem rasista, ale jako přistupuju ke každé rase jinak, jinak to nejde, já jsem vyrůstala v cikánský čtvrti, takže to vim.“ Podobně odpověď změnil I7, který nejdříve odpověděl, že předsudky asi nemá, že jsou realisté. O chvíli později dodal, že mu u odsouzených cizinců vadí neomalenost a neschopnost sebereflexe.

TO 11: Dáváte před nimi tyto předsudky najevo?

Jelikož tato otázka navazuje na TO 10, informanti 1, 3, 4, 5 a 8 tuto otázku přeskočili. I2, který na předešlou otázku odpověděl, že je rasista, u této otázky odpověděl, že předsudky najevo nedává. I6, který v předchozí otázce odpověděl, proč by měl předsudky mít, na tuto otázku odpověděl, že je profesionální pracovník již mnoho let. I7 odpověděl, že je asi najevo nedává.

TO 12: Myslíte, že Vám tyto předsudky komplikují práci s nimi?

Tuto otázku v návaznosti na TO 10 přeskočilo opět několik informantů. I7 nevěděl, jak by mu předsudky mohly práci ovlivňovat. I2 odpověděl, že jim to zkrátka řekne na rovinu, jelikož ti odsouzení to z Vás cítí. Dále odpověděl, že k cizincům přistupuje jinak než k občanům ČR, ale rozhodně k nim nepřistupuje hůř.

Shrnutí DC 4

Čtvrtý dílčí cíl nenaplnil mé očekávání. Po dobu rozhovorů, jsem vnímala, že informanti nějaké předsudky mají. Na základě jejich odpovědí nebo na základě neverbální komunikace, kterou doplňovaly nějaké úšklebky apod. Jakmile jsem se ale na předsudky zeptala, většina informantů odpověděla, že žádné nemá. U tohoto dílčího cíle oceňuji upřímné odpovědi I2 a I7. Z odpovědí tedy vyplývá, že pokud předsudky mají, někdo je buď najevo nedává a někdo je naopak najevo dá, protože to vězni stejně vycítí a je lepší s nimi jednat na rovinu kvůli vzájemné důvěře. Díky tomu poté nedochází ke komplikacím v práci či neshodám mezi sociálním pracovníkem a odsouzeným cizincem.

6.5 Interpretace pátého dílčího cíle

DC 5: zjistit, jaké kompetence by měl mít sociální pracovník pracující s odsouzenými cizinci

V pátém dílčím cíli jsem od sociálních pracovníků zjišťovala, jaké by měl mít sociální pracovník při práci s odsouzenými cizinci kompetence. Nejdříve jsem se zajímala o to, jaké by měl mít sociální pracovník u odsouzených cizinců vlastnosti a dovednosti a následně jsem se ptala informantů na jejich doporučení ostatním sociálním pracovníkům. K zjištění pátého dílčího cíle mi sloužily otázky 13 a 14.

TO 13: Jaké vlastnosti a dovednosti by podle Vás měl mít sociální pracovník, který se zabývá sociální prací s odsouzenými cizinci?

U této otázky jsem již předpokládala, že odpovědi budou rozdílné, jelikož se jedná o subjektivní osobní názor sociálních pracovníků. Samozřejmě se drtivá většina informantů shodla, že výhodou je znalost alespoň jednoho cizího jazyka. Čím více jazyků sociální pracovník bude umět, tím lépe. Názor I4 je, že by VS ČR měla v rámci služebního či pracovního procesu umožnit vzdělávání všem svým zaměstnancům, jelikož se počet uvězněných cizinců stále zvyšuje a nejen tím, že je velká migrace, ale i tím, že tu jsou trestné činy, které dříve tolik nebyly, jako jsou například převaděčství. Mezi další časté odpovědi patřila vlastnost empatie a trpělivost, tzn. pokud cizinci nerozumíme, nesmíme to vzdát. Dalšími odpověďmi byla tolerance, nepředpojatost a nemít předsudky. Dále se informanti shodli, že je důležité zkoumat kulturní zvyky, tradice a mentalitu cizinců. Poslední odpovědí, která mě překvapila a přišla mi také velmi důležitá je odpověď I1, který považuje za důležité rozlišit, když cizinci pomáháme a když naší pomoci začne už zneužívat.

TO 14: Je něco, co byste doporučil ostatním sociálním pracovníkům při práci s odsouzenými cizinci?

Čtyři informanti nechtěli ostatním sociálním pracovníkům doporučit nic, čímž mě překvapili. I2 by doporučil znát alespoň jeden cizí jazyk, nejčastěji v odpovědích zmiňovala angličtinu, němčinu či ruštinu. I4 doporučuje slušný profesionální přístup. I7 doporučuje, aby sociální pracovníci byli trpěliví a aby byl jejich přístup k Čechům spravedlivý. Kdyby totiž nadržovali cizinci, byla by pro něj celá situace hůř zvladatelná, jelikož všichni ostatní to vidí a mohlo by dojít k nějakým nepříjemným konfliktům.

Shrnutí DC 5

Většina informantů se shodla na tom, že mezi nejdůležitější vlastnosti sociálního pracovníka, který pracuje s odsouzenými cizinci, patří empatie a trpělivost. Nejdůležitější dovedností je podle nich znalost alespoň jednoho cizího jazyka. Každý informant ostatním sociálním pracovníkům doporučuje něco jiného. Mezi jejich doporučeními se objevovala trpělivost, spravedlnost, slušný profesionální přístup a znalost cizího jazyka, který samozřejmě není podmínkou, ale práce je poté, dle jejich slov, snazší.

6.6 Interpretace šestého dílčího cíle

DC 6: zjistit, jaká je psychická náročnost vykonávání tohoto zaměstnání

U šestého a zároveň posledního dílčího cíle mě zajímalo, jaké dopady má tato profese na psychický stav člověka. Sociální práce je sama o sobě náročná a u sociálních pracovníků je syndrom vyhoření velmi častý. Nejdříve jsem se ptala, v čem je pro ně sociální práce s odsouzenými cizinci náročná z psychické hlediska a poté jsem se ptala, jak vzhledem k této psychické náročnosti předchází syndromu vyhoření. K zjištění šestého dílčího cíle mi sloužily otázky 15 a 16.

TO 15: V čem je pro Vás sociální práce s odsouzenými cizinci náročná z psychického hlediska?

Informanti nejčastěji odpovídali, že práce je náročná kvůli jazykové bariéře. Často dodávali, že často cizincům řeknou, ať jim jdou např. jejich adresu, jméno apod. napsat sami, jelikož jim nerozumí a nestačí na to po jazykové stránce. I2 mě opakovaně překvapila upřímnou odpovědí: *„Pak je to i náročný v tom, že musím znát jejich mentalitu, budu mluvit jinak s Čechem, Vietnamcem, Ukrajincem, ale i cikánem. U cikánů vím, že jsou nejdřív agresivní, hulákaj na vás a až po tomhle se uklidní a můžeme začít komunikovat normálně.“* Zbývající respondenti nezaznamenali žádnou psychickou náročnost práce s odsouzenými cizinci. Očekávala jsem různé odpovědi, jelikož jsem se domnívala, že práce bude opravdu psychicky náročná, ale informanti mé domněnky vyvrátili.

TO 16: Jak vzhledem k psychické náročnosti zaměstnání, předcházíte syndromu vyhoření?

Polovina informantů se shodla na důležitosti aktivního a smysluplného trávení volného času. Čas by mě být podle nich naplněn zálibami a trávením času s přáteli a rodinou. Dále by si sociální pracovník neměl brát práci domů, ale většina informantů se přiznala, že toho ani po dlouholeté praxi nejsou schopni. Potěšila mě odpověď I1: *„, , Když mám pocit, že jsem pomohl někomu jinému, kdo to potřeboval, tak ta nemarnost převažuje nad marností, potěší to a říkám si hned, že to má smysl dál dělat. Hlavně je příjemný i to, když vás neberou jako bachaře nebo něco takovýho, ale baví se s váma jako s kamarádem, přijdou mi říct, že bude utkání v hokeji nebo mě potkají na ulici a ptají se,*

jak se mám apod.“ Velmi se mi líbí kamarádský přístup I1, který si ale zároveň zachovává respekt a profesionalitu. I1 také zmínil, že nemají možnost supervize, načež I8 odpověděl, že syndromu vyhoření předchází hlavně pravidelnou supervizí, což je zajímavý kontrast mezi rozdílnými stupni zabezpečení. I4 předešel syndromu vyhoření změnou pracovní pozice. I5 sdělil pouze to, že žádným syndromem vyhoření netrpí, jak mu předchází, jsem se nedozvěděla. Jelikož to byla odpověď přes e-mail, mohlo snadno dojít k nedorozumění a informant nemusel mou otázku pochopit. To bylo samozřejmě riziko distančních rozhovorů.

Shrnutí DC 6

Profese je pro sociální pracovníky obtížná především kvůli jazykové bariéře a dále kvůli rozdílné mentalitě každého cizince. Aby u sociálních pracovníků nedošlo k syndromu vyhoření, předcházejí tomu svými koníčky, mezi které patří například sport. Poté tráví čas s přáteli a s rodinou. Pro I1 je motivující, když si je vědom toho, že odsouzenému pomohl a hned má pocit, že má tato práce smysl. Předejit syndromu vyhoření se dá dále změnou pracovní pozice. I2 výslovně nedoporučoval zvolit si práci ve vězeňství jako úplně první pracovní pozici, především to nedoporučuje mladým ženám. Důvodem je negativní prostředí, cizí chlapi, polovojenský režim, nečisté prostředí a chaos.

Závěr

Tématem bakalářské práce je sociální práce s cizinci ve výkonu trestu. Cílem bylo poukázat na problematiku zvyšující se kriminality u cizinců na území České republiky. Hlavním cílem bylo **zjistit, jak probíhá sociální práce s cizinci, kteří vykonávají trest odnětí svobody v českých věznicích nebo ve zvláštních odděleních vazebních věznic, ve kterých je oddělení pro výkon trestu odnětí svobody.**

První dílčí výzkumný cíl zněl: zjistit průběh programu zacházení s cizinci ve VTOS. Cílem druhého výzkumného cíle bylo zjistit, jaké jsou překážky v sociální práci s cizinci ve VTOS ze strany sociálních pracovníků. Třetí dílčí výzkumný cíl byl zjistit, s jakými problémy se potýkají cizinci ve VTOS. Čtvrtý výzkumný cíl zněl: zjistit, zda mají sociální pracovníci nějaké předpojaté názory vůči cizincům ve VTOS. Pátým dílčím výzkumným cílem bylo zjistit, jaké kompetence by měl mít sociální pracovník pracující s odsouzenými cizinci. Šestý a zároveň poslední výzkumný cíl zněl: zjistit, jaká je psychická náročnost vykonávání tohoto zaměstnání.

Z výzkumu mé bakalářské práce vyplývá, že sociální pracovníci pracující ve vězeňství, kteří byli mými informanti v návaznosti na první dílčí cíl, odpovídali, že angažovanost odsouzených cizinců v aktivitách programu zacházení závisí na jejich jazykové vybavenosti. Nemají problém se do aktivit zapojit, pokud se jedná o volnočasové aktivity či aktivity, u kterých není potřebná znalost českého jazyka. Oblíbenými aktivitami odsouzených cizinců jsou tedy aktivity zájmové. Sociálním pracovníkům jde především o vzdělání a o zařazení cizinců do pracovních aktivit, to vše samozřejmě podle toho, zda je to možné vzhledem k jejich jazykové bariéře.

Ve spojitosti s druhým dílčím cílem, mají sociální pracovníci nejčastěji problém s odsouzenými cizinci pocházejícími z Ukrajiny a mezi vězni pocházejícími z Ruska nebo zneužívání muslimské stravy. Všichni informanti se snaží zabránit jejich styku, což znamená, že je například neubytují na společném pokoji nebo poblíž sebe. Tím předcházejí konfliktům. Dalším častým problémem, kterému sociální pracovníci čelí, je zneužívání muslimské stravy. Ostatními problémy, které nejsou až tak časté jsou: jazykové bariéra, svátek Ramadán, nevhodné a dominantní chování mužů z východu a hlídání cizinců se specifickým chováním.

Ze třetího dílčího cíle vyplývá, že si většina sociálních pracovníků si není vědoma psychologických problémů u odsouzených cizinců a pokud si jich někteří sociální pracovníci

vědomí jsou, jedná se většinou o problémy, se kterými už do věznice přijdou. Ke konfliktům dochází mezi cizinci i mezi občany ČR. Záleží na osobnosti odsouzených, ne na národnosti, stejně jako u předsudků vězňů vůči cizincům, záleží na jejich osobnosti a temperamentu.

U čtvrtého dílčího cíle jsem se dotazovala na předsudky sociálních pracovníků vůči odsouzeným cizincům. Po dobu rozhovorů na mě odpovědi působily tak, že předsudky vůči nim mají, ale jakmile jsem se zeptala, většina odpověděla, že žádné nemá. Pouze jeden informant zcela upřímně odpověděl, že je rasista a druhý, že sice předsudky nemá a je realista, ale vadí neomalenost cizinců a jejich absence sebereflexe.

U pátého dílčího cíle se většina informantů se shodla na tom, že mezi nejdůležitější vlastnosti sociálního pracovníka, který pracuje s odsouzenými cizinci, patří empatie a trpělivost. Nejdůležitější dovedností je podle nich znalost alespoň jednoho cizího jazyka. Každý informant ostatním sociálním pracovníkům doporučuje něco jiného. Mezi jejich doporučeními se objevovala trpělivost, spravedlnost, slušný profesionální přístup a znalost cizího jazyka.

Ve vztahu k šestému dílčímu cíli informanti odpovídali, že profese je pro ně obtížná především kvůli jazykové bariéře a rozdílné mentalitě jednotlivých cizinců. Informanti předcházejí syndromu vyhoření nejčastěji svými koníčky a trávením času se svými nejbližšími.

Bakalářskou práci je možné využít pro účely sociálních pracovníků, kteří pracují s odsouzenými cizinci, ale také by mohly být informace užitečné pro zařízení zajišťující cizince, jelikož v rozhovoru informanti sdíleli spoustu cenných rad.

Pro další výzkum navazující na moji bakalářskou práci, by bylo vhodné se zaměřit na řešení problémů a překážek při sociální práci s cizinci ve výkonu trestu odnětí svobody.

Seznam použité knižní literatury

1. DRÁPAL, Jakub, Václav JIŘIČKA a Tereza RASZKOVÁ, 2021. ed. *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer, Právní monografie (Wolters Kluwer ČR).
2. FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří, 2014, *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. Psyché (Grada). Praha: Grada.
3. HENDRYCH, Igor, 2010. *Vybrané kapitoly z penologie*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě, Ústav pedagogických a psychologických věd.
4. HOFMANNOVÁ, H., ŘEPA, K., OTÝPKOVÁ, L, 2021. *Lidská práva za mřížemi: ústavněprávní aspekty omezování osobní svobody*. Praha: Auditorium.
5. JŮZL, Miloslav, 2017. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského.
6. KAJANOVÁ, Alena et al., 2009. *Sociální práce s etnickými a menšinovými skupinami: etnické, marginální a rizikové skupiny*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta.
7. LEŠKOVÁ, Lýdia, 2013. *Sociálny pracovník v penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti*. V Tribunu EU: Brno. Pre Teologickú fakultu Košice, Katolícku univerzitu v Rožumberku vydal Tribun EU.
8. MATOUŠEK A KOL., Oldřich, 2013, *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál.
9. MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J. (eds.), 2010. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál.
10. MIOVSKÝ, Michal, 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. Psyché (Grada).
11. MORAVEC. : *po rekodifikaci soukromého práva, 2020*. 5. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
12. PAPŠO, Peter, 2012. *Sborník II. studentská konference na téma: Sociální práce v zařízeních výkonu trestu*. Hradec Králové: Gaudeamus.
13. *Quo vadis, sociální práce v ČR ... ?*, 2017. Praha: Institut pro veřejnou správu Praha.
14. RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ, 2013. *Kapitoly z penologie I*. Hradec Králové: Gaudeamus.
15. SOCHŮREK, Jan, 2007. *Kapitoly z penologie: etnické, marginální a rizikové skupiny*. Liberec: Technická univerzita v Liberci.

16. ŠTICA, Petr. *Etika a migrace: vybrané otázky současné imigrace a imigrační politiky*, 2014. Ostrava: Moravapress.
17. TOMEŠ, Igor, 2011. *Obory sociální politiky*. Praha: Portál.
18. TROUSIL, Michal a Veronika JAŠÍKOVÁ, 2015. *Úvod do tvorby odborných prací*. Hradec Králové: Gaudemaus.
19. VETEŠKA, Jaroslav a Slavomil FISCHER, 2015. *Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky: vybrané otázky etiologie, andragogické intervence a resocializace*. Praha: Wolters Kluwer, Psyché (Grada).
20. VETEŠKA, Jaroslav a Slavomil FISCHER, 2020. *Psychologie kriminálního chování: vybrané otázky etiologie, andragogické intervence a resocializace*. Praha: Grada. Psyché (Grada).

Seznam použitých elektronických dokumentů

1. Časopis sociální práce. Sociální pracovník ve věznici [online]. [cit. 2023-12-09]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/profesiogramy/socialni-pracovnik-ve-veznici/>
2. Česká justice. Kriminalita Ukrajinců vzrostla, ale nejvíce trestné činnosti páchají Slováci. [online]. [cit.2024-03-13]). Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2023/08/kriminalita-ukrajincu-vzrostla-ale-nejvice-trestne-cinnost-pachaji-slovaci/>
3. Český statistický úřad. Legislativa a dokumenty v oblasti migrace a mezinárodní ochrany. [online]. [cit. 2024-01-20]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/cizinci/legislativa-a-dokumenty-v-oblasti-migrace-a-mezinarodni-ochrany>
4. Český statistický úřad. Metodika počtu cizinců. [online]. [cit. 2023-12-15]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/cizinci/metodika-poctu-cizincu>
5. Dostupný advokát. 2022. Kdy je čin spáchaný z nedbalosti trestný? [online]. [cit. 2023-12-01]. Dostupné z: <https://dostupnyadvokat.cz/blog/zavineni-trest>
6. EPRAVO, 2013. Účel trestu. [online] [cit. 2023-12-01)]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/ucel-trestu-89770.html>
7. Evropská rada. Příliv uprchlíků z Ukrajiny. [online]. [cit. 2023-12-15]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/eu-migration-policy/refugee-inflow-from-ukraine/>
8. FSPS MUNI. Metody výzkumu [online]. [cit. 2023-01-30]. Dostupné z: <https://www.fsp.s.muni.cz/emuni/data/reader/book-8/04.html>
9. Ministerstvo práce a sociálních věcí. Data o cizincích v ČR: 2022 [online]. [cit. 2023-12-15]. Dostupné z: <https://www.cizinci.cz/web/cz/data-o-cizincich-2022>
10. Ministerstvo práce a sociálních věcí. Integrovaná centra. [online]. [cit. 2023-12-17]. Dostupné z: <https://www.cizinci.cz/integracni-centra-1>
11. Ministerstvo vnitra České republiky. Často kladené otázky. [online]. [cit. 2023-12-19]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/migrace-casto-kladene-dotazy-casto-kladene-dotazy.aspx>
12. Ministerstvo vnitra České republiky. Čtvrtletní zpráva o migraci za I. čtvrtletí 2023. [online]. [cit. 2023-12-15]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/zpravodajstvi-ctvrtletni-zprava-o-migraci-za-i-ctvrtleti-2023.aspx>

13. Ministerstvo vnitra České republiky. Migrace. [online]. [cit. 2023-12-15]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/migrace-web-uvod-migrace.aspx>
14. Ministerstvo vnitra České republiky. Slovníček pojmů. [online]. [cit. 2023-12-15]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/slovnicek-pojmu.aspx>
15. Nejvyšší správní soud. Opravné prostředky proti rozhodnutí správních soudů [online]. [cit. 2024-03-15]. Dostupné z: <https://www.nssoud.cz/rozhodovaci-cinnost/pruvodce-rizenim/pruvodce-rizenim/opravne-prostredky-proti-rozhodnuti-spravnich-soudu>
16. Sdělení č. 209/1992 Sb., Úmluva o ochraně lidských práv a svobod
17. Sdružení pro integraci a migraci. Zranitelné skupiny v zařízeních zajišťujících cizince [online]. [cit. 2024-01-17]. Dostupné z: https://www.migrace.com/docs/brozura_migrace_13proklad_1ak_1328544430.pdf
18. Vězeňská služba České republiky ČR. Rada Evropy a reforma evropského vězeňství. [online]. [cit. 2023-12-17]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/umluva-o-ochrane-lidskych-prav-a-zakladnich-svobod.pdf>
19. Vězeňská služba České republiky ČR. Redukce typů věznic [online]. [cit. 2023-11-28]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/obecny-postup>
20. Vězeňská služba České republiky ČR. Sociální práce ve vězeňství [online]. [cit. 2023-12-01]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-nove-sedlo/clanky/detail/socialni-prace-ve-vezenstvi>
21. Vězeňská služba České republiky. Aktivity vězňených osob [online]. [cit. 2024-01-16]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/vazebni-veznice-a-upvzd-brno/sekce/aktivity-veznenych-osob>
22. Vězeňská služba České republiky. Projekty zranitelných skupiny ve věznicích a vzdělávání zaměstnanců Vězeňské služby ČR. [online]. [cit. 2024-01-17]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/clanky/detail/projekty-zranitelnych-skupin-ve-veznicich-a-vzdelavani-zamestnancu-vezenske-sluzby-cr>
23. Vězeňská služba České republiky. Statistické ročenky Vězeňské služby [online]. [cit. 2023-12-19]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby>

24. Vězeňská služba České republiky. Zacházení s obviněnými cizinci [online]. [cit. 2024-01-05]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/vazebni-veznice-praha-ruzyne/sekce/zachazeni-s-obvinenymi-cizinci>
25. Zákon č. 169/1999 Sb., Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů
26. Zákon č. 40/2009 Sb., Zákon trestní zákoník
27. Zákon č. 555/1992 Sb., Zákon České národní rady o Vězeňské a justiční strážii České republiky

Seznam tabulek

Tabulka 1: Transformační tabulka.....	44
Tabulka 2: Charakteristika výzkumného vzorku.....	50

Seznam příloh

Příloha 1 – Přepis rozhovoru

Přepis rozhovoru s informantem č. 2 ze dne 10. 02. 2024

V: Než začne samotný rozhovor, předem bych Vás chtěla ujistit, že tento rozhovor je anonymní a slouží pouze pro účely výzkumu bakalářské práce. Pokud byste nechtěla na některou z otázek odpovědět, stačí mi to kdykoliv říct. Můžeme tedy začít s otázkami?

I2: Dobře, určitě můžeme.

V: Zapojují se všichni odsouzení cizinci do pracovních, vzdělávacích, výchovných a zájmových aktivit?

I2: Zapojují. Snažíme se hodně i my je zapojovat, hlavně do pracovních. Nebo u nich, dám příklad, u Vietnamců pořádáme něco jako společná setkání, aby byli mezi svými. Ale do aktivit se zapojují i sami, vlastně dělají úplně cokoliv.

V: Liší se nějak program zacházení u odsouzených cizinců a program zacházení u odsouzených občanů ČR?

I2: Neliší. Oni se pak česky už naučí, teda musí. Ale když jsou například sportovní aktivity, tak u nich jazyk nepotřebujou. Dříve tu byly i základy češtiny, ale to už tu není, nebyl o to takový zájem.

V: Je nějaké oblasti programu zacházení u nich věnována zvýšená pozornost?

I2: Záleží na jejich počtu a na tom, co zvládnou jazykově.

V: S jakými problémy se nejčastěji setkáváte u odsouzených cizinců, vzhledem k jejich odlišným charakteristikám, tím mám na mysli například náboženství, tradice a zvyky, hodnoty a normy a tak dále.

I2: Nejhorší je jazyková bariéra. Pak taky zneužívají hodně jídla, protože tu máme muslimskou stravu, vegetariánskou stravu apod., ostatní si pak diktují taky co chtějí a každou chvíli to mění. Jinak tu máme i třeba dokonce modlitební koberečky. Pak hlavně, já nesnáším plačky, to se týká obecně vězňů všech, takže jakmile za mnou přijde chlap a jde mi tu sem jen brečet, tak toho si tu nenechám, když přijde chlap, co si chce popovídat o něčem důležitém, klidně si ho hodinu tady nechám, ale tamty se chtějí jenom ulejšvat. Já jak jsem tu už 20 let, tak je mám prokouknutý, zkouší to i na mladší, který ještě

takovou praxi nemám, ale já už jsem i drzejší a dovolím si víc. Třeba když slyším, že telefonují a řeknou něco špatného, hned na ně ukážu prstem, ať jdou ke mně a ptám se jich, co to mělo znamenat, ať se pak nedivěj, že ty manželky na ně jsou hnusný, když se k nim chovají takhle, proto jim vždycky říkám, ať se jdou omluvit a zbytečně neprovokují.

V: Jak probíhá Vaše komunikace s odsouzenými cizinci, u kterých je jazyková bariéra?

I2: Rukama, nohama, písemně nebo Google překladač. Pak teda využíváme i jiných vězňů, ale ne v úředních věcech, v těchle věcech je třeba být hodně opatrný.

V: Liší se nějak vedení administrativy u cizinců a u ostatních vězňů?

I2: Neliší, všechny dokumenty se musí doložit stejně. Možná to, co je jiné, tak je u trestu vyhoštění, protože nejdřív je pohovor a poučujeme je a je tam teda zápis z rozhovoru apod., který se musí doložit. Takže tento nadstandard ostatní nemají, jen cizinci, tak to jediné se liší. Teď máme nově systém SARPO, ten určitě znáte, to je peklo, nejde na tom nic psát, dřív jsem měla všechny karty vězňů v papírový podobě a měla jsem v tom systém, teď v tom SARPU je to hrozný, furt na počítači. Když se vypne proud, tak prostě najednou co, nepracujem? Asi ne, že jo, jak bysme mohli. Teď se i vymyslelo zasílání do těch datovek a tak, to je taky strašný, připravili mi podrobněj návod, tady ho mám napsanej, minule jsem to trénovala snad 50 minut, vůbec to nejde. Takže tohle já musím všechno podstoupit.

V: Došlo u cizinců k rozvoji nějakých psychických problémů od té doby, co jsou ve výkonu trestu odnětí svobody, jestli o nějakých víte a popřípadě, co způsobilo jejich rozvoj? Jen jestli o něčem třeba víte.

I2: Myslím, že ne. Tohle vůbec nevím. Nikdy k nám nejde z volné nohy, vždycky buď z jiného vězení anebo z vazebky, v ní zažije to nejhorší a u nás se jim už uleví. Na vazebce jsou přísnější. Jinak snášejí špatně třeba svátky, jako jsou Vánoce nebo třeba prázdniny a úmrtí, ale většinou to jsou jen citlivý ženský.

V: Dochází mezi cizinci a ostatními vězni ke konfliktům?

I2: Dochází u Ukrajinců a Rusů a tyhle věci. Předem dostaneme pokyny a uděláme nějaká opatření. Hodně tu drží při sobě Vietnamci, ale pokud někdo z nich udělal něco fakt zlého, tak ho vyloučí z kolektivu a odsuzují ho, protože mají na tyhle věci jiný pohled, Vietnamci jsou většinou takoví vzorní. Jinak se snažíme dávat je po 2 a více spolu do cely, ať si můžou povídat a rozuměj si, celkově si i víc sednou.

V: Mají ostatní vězni předsudky vůči odsouzeným cizincům?

I2: Nejsem si toho vědoma. Vietnamce mají rádi, oni jsou takoví nekonfliktní. Pak jediné právě ti Ukrajinci vůči Rusům a naopak.

V: Jaké máte vůči odsouzeným cizincům předsudky vy?

I2: Nemám žádné.

V: Nemáte? Já se ptám právě takhle, protože ve škole jsme si říkali, že každý má předsudky.

I2: No takhle, já jsem rasista, ale jako přistupuju ke každé rase jinak, jinak to nejde, já jsem vyrůstala v cikánský čtvrti, takže to vim.

V: Aha, dobře a dáváte to najevo?

I2: Nedávám.

V: Myslíte, že Vám tento předsudek komplikuje práci s cizinci?

I2: Ne, já jim to i řeknu. Ono to, jak je vidíte, to z vás cítí. Rozhodně k nim nepřistupuju hůř, ale prostě jinak.

V: Jaké vlastnosti a dovednosti by podle Vás měl mít sociální pracovník, který se zabývá sociální prací s odsouzenými cizinci?

I2: Stejně jako jiný sociální pracovník. Výhodou je teda akorát jazyk, který mně chybí. Já jsem se dřív učila rusky a uměla jsem dobře, ale pak jsem to přestala používat a už jsem to zapoměla. Anglicky taky nemluvim, umím jen základy, ale myslím si, že u mladých tohle už není problém, dneska umí každý mladý anglicky dobře.

Pak samozřejmě je důležitá empatie a trpělivost, když mu prostě nerozumím, tak to nesmím hned vzdát.

V: Je něco, co byste doporučil ostatním sociálním pracovníkům při práci s odsouzenými cizinci?

I2: Určitě zas v tom jazyku, člověk, když umí, tak si ušetří spoustu starostí.

V: V čem je pro Vás sociální práce s odsouzenými cizinci náročná z psychického hlediska?

I2: Budu se zas opakovat, ale zas je to ten jazyk. Pak je to i náročný v tom, že musím znát jejich mentalitu, budu mluvit jinak s Čechem, Vietnamcem, Ukrajincem, ale i cikánem. U cikánů vim, že jsou nejdřív agresivní, hulákaj na vás a až po tomhle se uklidní a můžeme začít komunikovat normálně. Ohledně mentality, je dobrá si najít na internetu něco o té rase, abychom věděli, jak s nimi komunikovat. Španělé jsou třeba hodně výbušní.

V: Jak vzhledem k psychické náročnosti zaměstnání přecházíte syndromu vyhoření, vzhledem k tomu, že jste tu tedy už 20 let?

I2: No, špatně. Důležité je fungující rodinné zázemí, to ale většinou sociální pracovník nemá, pak koníčky, přátelé. Rozhodně bych nedoporučila jít dělat tuhle práci jako svojí první práci po škole. Hlavně mladý holky sem jdou, semele je to a utečou, protože kdo by to chtěl dělat, vemte si – negativní prostředí, cizí chlapi, polovojenský režim, nečistý prostředí a chaos. Ten chaos je tu velký, občas něco dělám a najednou musím všeho nechat a jít řešit to, k čemu mě zavolají, ale musím toho předešlého okamžitě prostě nechat.

V: Tak já Vám moc děkuju. Je ještě něco, co byste chtěla na závěr říct nebo je to za Vás vše?

I2: Za mě všechno, taky Vám děkuju.